

ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК КЕШЕН
(сайлау комиссияларының мүшелеріне арналған)

МӘСЛИХАТ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ САЙЛАУЫ

 **қараша
ноября**

МӘСЛИХАТТАР
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
САЙЛАУЫ

ВЫБОРЫ
ДЕПУТАТОВ
МАСЛИХАТОВ

МАЗМҰНЫ

1. МӘСЛИХАТТАР ДЕПУТАТТАРЫ САЙЛАУЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	3
1.1. Мәслихаттар депутаттарының сайлауына дайындық	3
1.2. Мәслихаттар депутаттығына кандидаттар ұсыну	6
1.3. Мәслихаттар депутаттығына кандидаттарды, партиялық тізімдерді тіркеу	9
1.4. Сайлау алдындағы үгіт	13
1.5. Мәслихаттар депутаттарын сайлауды қаржыландыру	19
1.6. Сайлау бостандығының кепілдіктері. Шағымдар мен өтініштерді қарау	24
	27
2. МӘСЛИХАТТАР ДЕПУТАТТАРЫН САЙЛАУ БОЙЫНША ДАУЫС БЕРУ ЖӘНЕ ДАУЫС БЕРУ ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫН АЙҚЫНДАУ ТӘРТІБІ	
2.1. Сайлаушылар тізімдері	27
2.2. Дауыс беруге арналған үй-жайларды жабдықтау. Дауыс беру күнінің алдындағы күні учаскелік сайлау комиссиясының жұмысы	32
2.3. Сайлау күні дауыс беруді ұйымдастыру	38
2.4. Учаскелік сайлау комиссиясының дауыстарды санау және дауыс беру нәтижелерін айқындау кезіндегі іс-қимыл тәртібі	49
2.5. Сайлау қорытындыларын анықтау және жариялау	56

1. МӘСЛИХАТТАР ДЕПУТАТТАРЫ САЙЛАУЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

1.1. МӘСЛИХАТТАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ САЙЛАУЫНА ДАЙЫНДЫҚ

Астана, облыстар және республикалық маңызы бар қалалар мәслихаттарының депутаттары аралас сайлау жүйесі бойынша сайланады: біртұтас аумақтық сайлау округінің аумағы бойынша пропорционалды өкілдік ету жүйесі бойынша – депутаттардың жартысы, сондай-ақ бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша екінші жартысы сайланады. Мандаттар саны тақ болған кезде, жартысынан асатын мандат бірмандаттық аумақтық сайлау округі бойынша сайланады.

Аудандар мен облыстық маңызы бар қалалар мәслихаттарының депутаттары бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша сайланады. Сайлауға қатысқан сайлаушылардың басқа кандидаттармен салыстырғанда көп дауысын алған кандидат сайланған болып есептеледі.

Мәслихаттар депутаттығына кандидаттарды ұсыну құқығы:

- 1) партиялық тізімдер бойынша сайланатын кандидаттарды ұсыну – саяси партияларға;
- 2) бірмандатты аумақтық сайлау округтері бойынша сайланатын кандидаттарды ұсыну – саяси партияларға, қоғамдық бірлестіктерге, сондай-ақ гер жарғыда тиісті көзделген жағдайда, олардың құрылымдық бөлімшелеріне (филиалдары мен өкілдіктеріне), сондай-ақ өзін-өзі ұсыну арқылы азаматтарға тиесілі.

Мәслихат деңгейлері бойынша мандаттардың бөлінуі

Астана, облыстар, республикалық маңызы бар қалалар

50% мандат

Партиялық тізімдер (бірыңғай округ)

50% мандат

Бірмандаттық округтер

** Мандаттар саны тақ болғанда, жартыдан асатын бөлігі бірмандаттық округке беріледі.*

Аудандар және облыстық маңызы бар қалалар

100% мандат — бірмандаттық округтер

Кандидат бір мезгілде партиялық тізім бойынша да, бірмандаттық округ бойынша да ұсыныла алмайды. Бір азамат тек бір мәслихаттың депутаты бола алады.

Мәслихаттар депутаттарын сайлау сайлау процесін шартты түрде негізгі кезеңдерге бөлуге болады, олардың негізгілері мыналар:

Мәслихаттар депутаттарының сайлауын тағайындау

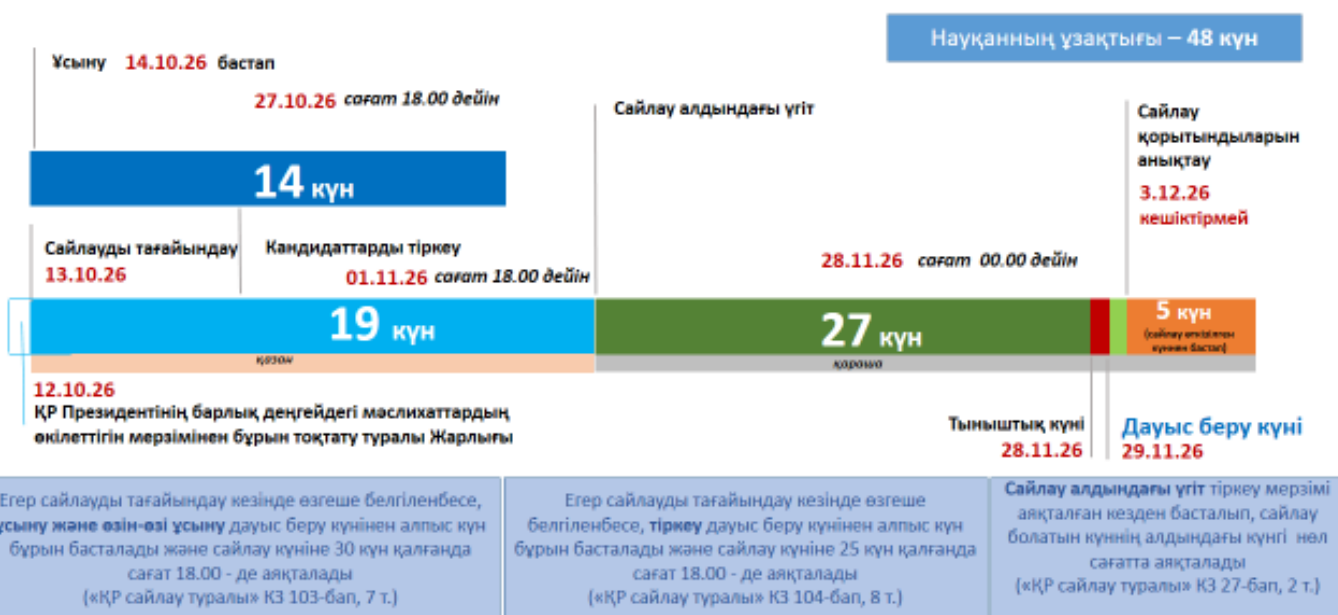
Мәслихат депутаттарының сайлауы кезекті, кезектен тыс, сондай-ақ шығып қалған депутаттардың орнына сайлау болуы мүмкін.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2026 жылғы 12 қазандағы № 1521 Жарлығын орындау мақсатында Қазақстан Республикасы Орталық сайлау комиссиясының 2026 жылғы 13 қазандағы № 60/98 қаулысымен **2026 жылғы 29 қарашаға барлық деңгейдегі мәслихаттар депутаттарының кезектен тыс сайлауы** тағайындалды.

Орталық сайлау комиссиясының 2026 жылғы 13 қазандағы № 60/99 қаулысымен мәслихаттар депутаттарын сайлауын әзірлеу мен оны өткізу жөніндегі **негізгі іс-шаралардың типтік күнтізбелік жоспары** бекітілген.

ҚР мәслихаттары депутаттарын сайлаудың негізгі кезеңдері

Сайлау комиссияларының құзыреті

АУМАҚТЫҚ САЙЛАУ КОМИССИЯСЫ	ОКРУГТІК САЙЛАУ КОМИССИЯСЫ	УЧАСКЕЛІК САЙЛАУ КОМИССИЯСЫ
мәслихаттардың депутаттарын сайлауды әзірлеу мен өткізуді қамтамасыз етеді	бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша мәслихаттардың депутаттарын сайлауды өткізуді қамтамасыз етеді	Тиісті сайлау учаскесінде мәслихаттардың депутаттарын сайлауды өткізуді қамтамасыз етеді
<p>Аумақтық сайлау комиссиясының өкілеттіктері:</p> <ul style="list-style-type: none"> - сайлау науқанын өткізу үшін бөлінген республикалық және жергілікті бюджеттердің қаражатын олардың арасында бөледі; - сайлаушылар және сайлау учаскелерінің шекаралары туралы мәліметтердің өзектілігі мен анықтығын, дауыс беруге арналған сайлаушылар тізімдерінің уақтылы әрі дұрыс жасалуын бақылайды; - мәслихаттар депутаттарын, әкімді сайлау жөнінде сайлау округтерін құрады және олардың тізімдерін жариялайды, сайлау комиссияларының орналасқан жері туралы сайлаушыларға хабарлайды; - дауыс беруге арналған учаскелердің бірыңғай нөмірленуін белгілейді; - партиялық тізімдер бойынша мәслихаттардың депутаттарын сайлау жөніндегі сайлау бюллетеньдерінің мәтінін белгілейді және сайлау комиссияларына жеткізілуін қамтамасыз етеді; - мәслихаттардың депутаттарын сайлауды ұйымдастырады және олардың өткізілуін қамтамасыз етеді; мәслихаттар депутаттығына кандидаттар ұсынатын саяси партиялар ұсынған партиялық тізімдерді тіркейді, саяси партиялардың және кандидаттардың сенім білдірілген адамдарын тіркейді, кандидаттар мен сенім білдірілген адамдарға тиісті куәліктер береді; бұқаралық ақпарат құралдарында партиялық тізімдерді тіркеу туралы хабар жариялайды; - тиісті мәслихат депутаттығына кандидаттарды тіркеу туралы округтік сайлау комиссияларынан 	<p>Округтік сайлау комиссиясының өкілеттіктері:</p> <ul style="list-style-type: none"> - бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша мәслихаттар депутаттарын сайлауды ұйымдастырады; - бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша мәслихаттардың депутаттарын сайлау бойынша дауыс беруге арналған бюллетеньнің мәтінін белгілейді; - учаскелік сайлау комиссияларының қызметін ұйымдастырады және үйлестіреді, олардың шешімдерінің күшін жояды және тоқтата тұрады, учаскелік сайлау комиссияларының қызметіне қажетті материалдық-техникалық жағдайлардың жасалуын бақылайды; - бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша мәслихаттар депутаттығына кандидаттарды және олардың сенім білдірген адамдарын тіркейді, тиісті куәліктер береді және кандидаттарды тіркеу туралы хабарламаларды жариялайды; - сайлауды әзірлеу мен өткізуге байланысты мәселелер бойынша мемлекеттік органдар мен ұйымдардың есептерін, сондай-ақ сайлау туралы заңнаманың сақталуы мәселелері бойынша қоғамдық бірлестіктер органдарының хабарламаларын тыңдайды; - учаскелік сайлау комиссияларынан дауыс беру нәтижелері жөніндегі хаттамаларды алады және сайлау округі бойынша дауыс беру нәтижелерін жоғары тұрған 	<p>Учаскелік сайлау комиссиясының өкілеттіктері:</p> <ul style="list-style-type: none"> - тиісті сайлау учаскесінде сайлау іс-шараларын өткізуді; - сайлаушылар тізімін нақтылауды және оны жүргізу мәселелері бойынша өтініштерді қарауды; - сайлаушыларға учаскелік сайлау комиссиясының орналасқан жері, дауыс беру күні, уақыты мен орны туралы хабарлауды; - дауыс беруге арналған үй-жайды, кабиналар мен жәшіктерді дайындауды қоса алғанда, дауыс беруге жағдай жасауды; - сайлау күні сайлау учаскесінде дауыс беруді ұйымдастыруды; - дауыстарды санауды және сайлау учаскесіндегі дауыс беру нәтижелерін анықтауды; - дауыс беруді әзірлеу мен ұйымдастыру мәселелері жөніндегі арыздар мен шағымдарды қарауды және олар бойынша шешімдер қабылдауды; - мүгедектігі бар азаматтардың сайлау құқықтарын іске асыру бойынша қажетті шаралар қабылдауды; - сайлау туралы заңнаманы түсіндіруді, сайлау процесіне қатысушыларды оқытуды, сондай-ақ саяси партиялардың өкілдерімен

хаттамаларды алады және тіркелген кандидаттардың тізімдерін жариялауды қамтамасыз етеді; - тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктегі сайлау учаскелері бойынша дауыс беру нәтижелерін белгілейді, мәслихаттар депутаттарын сайлау қорытындыларын шығарады және сайланған депутаттарды тіркейді. - жарғылық қызметіне сайлауды байқау жөніндегі қызметті жүзеге асыру жататын өңірлік және жергілікті қоғамдық бірлестіктер мен коммерциялық емес ұйымдарды аккредиттеуді жүзеге асырады; - егер бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша округтердің шекаралары әкімшілік аумақтық бірліктердің шекараларымен тұспа-тұс келсе, округтік сайлау комиссияларының өкілеттіктерін жүзеге асырады.	сайлау комиссиясына беруді қамтамасыз етеді.	және сайлау процесінің басқа да қатысушыларымен семинарлар өткізуді ұйымдастыруды; – Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өзге де өкілеттіктерді жүзеге асыруды.
---	--	---

1.2. МӘСЛИХАТТАР ДЕПУТАТТЫҒЫНА КАНДИДАТТАР ҰСЫНУ

Мәслихат депутаттарын сайлау бойынша **сайлау округтерінің тізбесі** олардың шекаралары мен аумақтық сайлау комиссияларының орналасқан жерлері көрсетіле отырып, сайлау тағайындалған немесе жарияланғаннан кейін **он күннен кешіктірілмей** тиісті сайлау комиссиялары тиісті бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланады.

Сайлау округінің шекараларын және округтік сайлау комиссияларының орналасқан жерін айқындауды тиісті сайлау комиссиясы жүзеге асырады.

Мәслихат депутаттарына қойылатын талаптар

Мәслихат депутаты болып сайлану үшін Қазақстан Республикасының азаматы жиырма жасқа толуға, Қазақстан Республикасы Конституциясының 35-бабының 2 және 3-тармақтарына сәйкес сайлау құқығына ие болуға және Қазақстан Республикасы Конституциясы 88-бабының 3-тармағында белгіленген талаптарға сай болуға тиіс.

Қазақстан Республикасының азаматы **тек бір мәслихаттың** депутаты бола алады.

Мынадай Қазақстан Республикасының азаматы мәслихаттар депутаттығына **кандидат бола алмайды**:

- 1) өтелмеген немесе заңда белгіленген тәртіппен алынбаған соттылығы бар;
- 2) сыбайлас жемқорлық қылмыс немесе сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасағаны үшін кінәсі заңда белгіленген тәртіппен сотпен танылған;
- 3) әрекетке қабілетсіздігі сотпен танылған.

Мәслихаттар депутаттығына кандидаттар ұсыну

Орталық сайлау комиссиясының 2026 жылғы 13 қазандағы № 60/99 қаулысымен бекітілген мәслихаттар депутаттарын сайлауын әзірлеу мен оны өткізу жөніндегі негізгі іс-шаралардың типтік күнтізбелік жоспарына сәйкес, **мәслихаттар депутаттығына кандидаттарды ұсыну мерзімі 2026 жылғы 14 қазанда басталып, 2026 жылғы 27 қазанда сағат 18:00-де аяқталады.**

Мәслихаттар депутаттығына кандидаттар ұсыну құқығы

Кандидаттарды кім ұсына алады және құжаттар қайда тапсырылады

Тиесілі:

1. Партиялық тізімдер бойынша сайланатындарды - саяси партияларға
2. Бірмандаттық округтер бойынша сайланатындарды - саяси партияларға, қоғамдық бірлестіктерге, олардың филиалдарына және өзін-өзі ұсыну арқылы азаматтарға

Құжаттар тапсырылады:

Партиялық тізімдер бойынша - тиісті аумақтық сайлау комиссияларына (АСК)

Бірмандаттық округтер бойынша - тиісті округтік сайлау комиссияларына

Ұсыну кезіндегі құжаттар

Партиялық тізімдер және бірмандаттық округтер бойынша ұсыну тәртібі

Партиялық тізімдер бойынша

Азаматтарды тізімге енгізу - партия филиалы жоғары органының көпшілік дауысымен

Партия өкілі АСК-ге тапсырады:

- ✓ Партиялық тізімді ұсыну туралы хаттамадан үзінді көшірме
- ✓ Партиялық тізім
- ✓ Азаматтардың тізімге енгізілуге келісімі туралы өтініштері

 Партия өз мүшелері болып табылмайтын адамдарды тізімге енгізуге құқылы емес.

Бірмандаттық округтер бойынша

Партиядан / бірлестіктен - округтік комиссияға:

- ✓ Кандидатты ұсыну туралы хаттамадан үзінді көшірме
- ✓ Бөлімшенің ұсыну құқығы туралы жарғыдан үзінді көшірме
- ✓ Азаматтың ұсынылуға келісімі туралы өтініші

Өзін-өзі ұсыну - округтік комиссияға:

- ✓ Округ бойынша дауысқа түсу ниеті туралы өтініш

 Бірлестік (партиялардан басқа) өз мүшелері болып табылмайтын адамдарды ұсына алады, бірақ округте тек бір кандидатты.

 Партиялық тізімге енгізілген адам бірмандаттық округ бойынша ұсынылуға құқылы емес. Ешкім біреуден артық сайлау округінде кандидат болып ұсынылмайды.

Тиісті сайлау комиссиялары ұсынылған құжаттарды, ұсыну тәртібінің сақталуын және кандидаттардың Қазақстан Республикасы Конституциясында және «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» Конституциялық заңда (одан әрі - Конституциялық заң) белгіленген талаптарға сәйкестігін тексереді.

Егер партиялық тізімдерді немесе кандидаттарды тіркеу мерзімі аяқталатын күні тиісті сайлау округі бойынша екеуден аз партиялық тізім немесе кандидат тіркелген болса, тиісті сайлау комиссиясы кандидаттарды ұсыну мерзімін жиырма күннен аспайтын мерзімге ұзартады.

Сайлау жарнасы

Партиялық тізімдерді ұсынған саяси партиялар партиялық тізімге енгізілген әрбір адам үшін өз қаражатынан жергілікті атқарушы органдардың шотына сайлау жарнасын енгізеді.

Мәслихат депутаттығына кандидат сайлау жарнасын оның Конституцияда және Конституциялық заңда қойылған талаптарға сәйкестігі тексерілгеннен кейін, тіркелгенге дейін жергілікті атқарушы органдардың шотына енгізеді.

Сайлау жарнасы

Мөлшері, азайту және қайтару

Саяси партиялар партиялық тізімдер

партиялық тізімге енгізілген әрбір адам үшін

Азайту - партияның округтегі алдыңғы сайлау қорытындысы бойынша

- ✓ 5% дауыс және одан көп - жарна төленбейді
- ✓ 3%-дан 5%-ға дейін - жарнаның 50%-ы төленеді
- ✓ 1%-дан 3%-ға дейін - жарнаның 70%-ы төленеді

Жарнаны қайтару

- ✓ сайлау қорытындысы бойынша кемінде 5% дауыс жиналды
- ✓ тізімдегі жалғыз кандидаттың қайтыс болуы

Бірмандаттық округ кандидаттары өзін-өзі ұсынуды қоса

кандидатты ұсынғаны үшін жарнаның белгіленген мөлшері

Жарнаны қайтару

- ✓ мәслихат депутаты болып сайлану
- ✓ сайлау қорытындысы бойынша кемінде 5% дауыс жиналды
- ✓ кандидаттың қайтыс болуы

Кандидат және оның жұбайы (зайыбы) тіркелгенге дейін тұрғылықты жері бойынша мемлекеттік кірістер органдарына Конституциялық заңға сәйкес белгіленген ұсыну мерзімі басталатын айдың бірінші күніне **активтер мен міндеттемелер туралы декларацияларды** Қазақстан Республикасының бюджетке салықтар мен басқа да міндетті төлемдердің түсуін қамтамасыз ету саласында басшылықты жүзеге асыратын уәкілетті мемлекеттік органы белгілеген тәртіппен және нысанда тапсырады.

Кандидат пен оның жұбайы (зайыбы) жариялаған активтер мен міндеттемелер туралы мәліметтердің анықтығын мемлекеттік кірістер органдары кандидат тіркелген күннен **бастап он бес күн ішінде** тексереді.

Бұл ретте мемлекеттік кірістер органдарының кандидаттың және оның жұбайының (зайыбының) активтері мен міндеттемелері туралы мәліметтер ұсыну туралы талаптарын алған ұйымдар сұратылған ақпаратты талапты алған күннен бастап төрт күн ішінде беруге міндетті.

1.3. МӘСЛИХАТТАР ДЕПУТАТТЫҒЫНА КАНДИДАТТАРДЫ ТІРКЕУ

Орталық сайлау комиссиясының 2026 жылғы 13 қазандағы № 60/99 қаулысына сәйкес, **партиялық тізімдерді, кандидаттарды тіркеу 2026 жылғы 14 қазанда басталып, 2026 жылғы 1 қарашада сағат 18:00-де аяқталады.**

Мәслихаттар депутаттығына кандидаттарды тіркеу

Тіркеу үшін қажетті құжаттар тізбесі

<p>1 Партиялық тізімдер бойынша <i>АСК тіркейді</i></p> <ul style="list-style-type: none">✓ Партияның тіркелгені туралы құжат көшірмесімен қоса, филиал (өкілдік) жоғары органы хаттамасынан тізімді ұсыну туралы үзінді көшірме✓ Азаматтың тізімге енгізілуге келісімі туралы өтініші✓ Тізімдегі әрбір адам туралы өмірбаяндық деректер✓ Партияның сайлау жарнасын енгізгенін растайтын құжат✓ Кандидат пен оның жұбайының (зайыбының) активтер мен міндеттемелер туралы декларацияларды тапсырғаны туралы анықтама✓ Тізімдегі адамның осы тізімді ұсынған партияға мүшелігін растайтын құжат	<p>2 Партиядан, бірлестіктен <i>округтік сайлау комиссиясы тіркейді</i></p> <ul style="list-style-type: none">✓ Жоғары органның округ бойынша кандидатты ұсыну туралы хаттамасынан үзінді көшірме, жарғыдан үзінді көшірме (филиалдар үшін) және партияны, бірлестікті тіркеу туралы құжат көшірмесі✓ Азаматтың кандидат болуға келісімі туралы өтініші✓ Кандидат туралы өмірбаяндық деректер✓ Кандидат пен оның жұбайының (зайыбының) активтер мен міндеттемелер туралы декларацияларды тапсырғаны туралы анықтама✓ Кандидаттың сайлау жарнасын енгізгенін растайтын құжат	<p>3 Өзін-өзі ұсыну <i>округтік сайлау комиссиясы тіркейді</i></p> <ul style="list-style-type: none">✓ Осы округ бойынша дауысқа түсу ниеті туралы өтініш✓ Кандидат туралы өмірбаяндық деректер✓ Кандидат пен оның жұбайының (зайыбының) активтер мен міндеттемелер туралы декларацияларды тапсырғаны туралы анықтама✓ Кандидаттың сайлау жарнасын енгізгенін растайтын құжат
---	---	--

Саяси партиялар ұсынатын партиялық тізімдерді тиісті аумақтық сайлау комиссиялары тіркейді.

Ал бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша мәслихаттар депутаттығына кандидаттарды округтік сайлау комиссиялары тіркейді. Егер бірмандаттық округтің шекарасы әкімшілік-аумақтық бірліктің шекарасымен тұспа-тұс келсе, округтік комиссия құрылмайды және оның өкілеттіктерін аумақтық сайлау комиссиясы жүзеге асырады.

Бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша ұсынылған мәслихат депутаттығына кандидаттардың кез келген саны тіркеуге ұсынылады.

Бұл ретте аумақтық сайлау округі бойынша тіркеуге бір саяси партиядан тек бір партиялық тізім жіберіледі.

Партиялық тізімде әйелдер мен жастардың саны жиынтығында партиялық тізімге енгізілген адамдардың жалпы санының кемінде отыз пайызын құрауға тиіс.

Тіркеу Конституциялық заңда көзделген құжаттардың толық топтамасы ұсынылғанда және партиялық тізімнің, кандидаттың белгіленген талаптарға сәйкес келуі кезінде жүргізіледі.

Партиялық тізімдерді және мәслихат депутаттығына кандидаттарды тіркеу туралы тиісті сайлау комиссиясы **хаттама жасайды**, ол **бес күн мерзімде** жоғары тұрған немесе аумақтық сайлау комиссиясына ұсынылады.

Тіркеу кезінде тиісті сайлау комиссиясы кандидаттарға, оның ішінде партиялық тізімдерге енгізілген адамдарға тиісті **куәліктер береді**.

Аумақтық сайлау комиссиясы партиялық тізімдер тіркелгеннен кейін **жетінші күннен кешіктірмей** жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарында мыналарды көрсете отырып, **тіркеу туралы хабарлама жариялайды**:

- саяси партияның атауы;
- партиялық тізімге енгізілген адамдардың саны;
- партиялық тізімге енгізілген әрбір адамның тегі, аты, әкесінің аты (жеке басты куәландыратын құжатта көрсетілсе), туған жылы, атқаратын қызметі (кәсібі), жұмыс және тұрғылықты жері.

Округтік сайлау комиссиясы бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша кандидаттар тіркелгеннен кейін **жетінші күннен кешіктірмей** жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарында мыналарды көрсете отырып, кандидаттарды тіркеу туралы **хабарды жариялайды**:

- әрбір кандидаттың тегі, аты, әкесінің аты (жеке басты куәландыратын құжатта көрсетілсе), туған жылы, атқаратын қызметі (кәсібі), жұмыс және тұрғылықты жері, сондай-ақ кандидаттың қалауына қарай оның саяси партияға, қоғамдық бірлестікке тиесілігі және ұлттық тиесілігі туралы мәліметтер.

Тіркеу кезінде бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша кандидаттарға тиісті куәліктер беріледі.

Тіркеуден бас тарту, кандидатты, партиялық тізімді тіркеу туралы шешімнің күшін жою. Адамдарды партиялық тізімнен шығару

Аумақтық сайлау комиссиясы мынадай жағдайларда кандидатты, партиялық тізімді тіркеуден бас тартады немесе тіркеу туралы шешімнің күшін жояды:

- саяси партияның партиялық тізімді ұсыну қағидаларын бұзуы, тіркеу үшін қажетті құжаттарды ұсынбауы;
- партиялық тізімді ұсынған саяси партияның, ол ұсынған кандидаттардың, оның сенім білдірілген адамдарының тіркеу мерзімі аяқталғанға дейін сайлау алдындағы үгіт жүргізуі;
- кандидаттың және (немесе) оның сенім білдірілген адамдарының басқа кандидаттың абыройы мен қадір-қасиетін қорлайтын, оның іскерлік беделін түсіретін жалған мәліметтер таратқан фактісін сот анықтауы;
- партиялық тізімнен партиялық тізімнің жалпы санының елу пайызынан астамын құрайтын адамдардың шығуы;
- партиялық тізімді ұсынған саяси партияның немесе оның сенім білдірілген адамдарының сайлаушыларды сатып алу фактілерін сот анықтауы;
- Конституциялық заңда белгіленген өзге де жағдайларда.

Аумақтық сайлау комиссиясы мынадай жағдайларда **партиялық тізімге енгізілген адамды осы тізімнен шығару туралы шешім қабылдайды**:

- партиялық тізімге енгізілген адамның Конституцияда және Конституциялық заңда кандидатқа қойылатын талаптарға сәйкес келмеуі;

- декларация тапсырылған кезде кандидат немесе оның жұбайы (зайыбы) Қазақстан Республикасының сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы заңнамасына сәйкес жариялаған активтер мен міндеттемелер туралы мәліметтердің анық еместігінің анықталуы;

- партиялық тізімге енгізілген адамның өзінің сайлау алдындағы науқанында лауазымдық немесе қызметтік жағдайын пайдалануы;

- партиялық тізімге енгізілген адамның партиялық тізімді тіркеу мерзімі аяқталғанға дейін сайлау алдындағы үгіт жүргізуі;

- партиялық тізімге енгізілген адамның немесе оның сенім білдірілген адамдарының сайлаушыларды сатып алу фактілерін сот анықтауы;

- Конституциялық заңда белгіленген өзге де жағдайларда.

Партиялық тізімге енгізілген адамды осы тізімнен шығару туралы шешімге партиялық тізімді ұсынған саяси партия не партиялық тізімнен шығарылған адам сотқа шағымдана алады, соттың шешімі түпкілікті болып табылады.

Дауыс беру күніне екі күн қалғанда партиялық тізімге енгізілген адамды шығару туралы шешім қабылдауға жол берілмейді

Округтік сайлау комиссиясы мынадай жағдайларда бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша кандидатты тіркеуден бас тартады немесе тіркеу туралы шешімнің күшін жояды:

- саяси партияның, қоғамдық бірлестіктің, олардың құрылымдық бөлімшелерінің (филиалдары мен өкілдіктерінің), кандидаттың ұсыну қағидаларын бұзуы, тіркеу үшін қажетті құжаттарды ұсынбауы;

- саяси партияның, қоғамдық бірлестіктің, олардың құрылымдық бөлімшелерінің (филиалдары мен өкілдіктерінің), олар ұсынған кандидаттардың, өзін-өзі ұсыну тәртібімен кандидаттардың, сондай-ақ сенім білдірілген адамдардың тіркеу мерзімі аяқталғанға дейін сайлау алдындағы үгіт жүргізуі;

- саяси партияның, қоғамдық бірлестіктің, олардың құрылымдық бөлімшелерінің (филиалдары мен өкілдіктерінің), кандидаттың және (немесе) сенім білдірілген адамдардың басқа кандидаттың абыройы мен қадір-қасиетін қорлайтын, оның іскерлік беделін түсіретін жалған мәліметтер таратқан фактісін сот анықтауы;

- саяси партияның, қоғамдық бірлестіктің, олардың құрылымдық бөлімшелерінің (филиалдары мен өкілдіктерінің), олар ұсынған кандидаттардың, өзін-өзі ұсыну тәртібімен кандидаттардың, сондай-ақ сенім білдірілген адамдардың сайлаушыларды сатып алу фактілерін сот анықтауы;

- кандидаттың оған Конституцияда және осы Конституциялық заңда қойылатын талаптарға сәйкес келмеуі;

- кандидаттың өзінің сайлау алдындағы науқанында лауазымдық немесе қызметтік жағдайын пайдалануы;

- осы Конституциялық заңда белгіленген өзге де жағдайларда.

Округтік сайлау комиссиясы декларация тапсырылған кезде кандидат немесе оның жұбайы (зайыбы) Қазақстан Республикасының сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы заңнамасына сәйкес жариялаған активтер мен міндеттемелер туралы мәліметтердің анық еместігі анықталған жағдайда **кандидатты тіркеу туралы шешімнің күшін жояды.**

Дауыс беру күніне екі күн қалғанда кандидатты тіркеу туралы шешімнің күшін жоюға немесе бұрын тіркеуден шығарылған кандидатты қалпына келтіруге жол берілмейді

Партиялық тізімді, кандидатты тіркеуден бас тартуға немесе тіркеу туралы шешімнің күшін жоюға **жеті күн мерзімде** жоғары тұрған **сайлау комиссиясына** немесе **сотқа шағымдануға болады**. Саяси партия, қоғамдық бірлестік, олардың құрылымдық бөлімшелері (филиалдары мен өкілдіктері) бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша ұсынған кандидатты тіркеуден бас тартқан немесе тіркеу туралы шешімнің күшін жойған жағдайда мұндай шешімге кандидаттың өзі де, кандидатты ұсынған саяси партия, қоғамдық бірлестік, олардың құрылымдық бөлімшелері (филиалдары мен өкілдіктері) де шағымдана алады. Бұл ретте жоғары тұрған сайлау комиссиясы немесе **сот шағым берілген күннен бастап жеті күн мерзімде шағым бойынша шешім шығарады**.

Мәслихат депутаттығына кандидатураны алып тастау, кандидатты ұсыну туралы шешімнің күшін жою

Заңнамада мәслихат депутаттығына кандидаттың кандидатурасын алып тастау мүмкіндігі көзделген. Партиялық тізімге енгізілген адам аумақтық сайлау комиссиясына және саяси партияға жазбаша өтініш беру арқылы өз кандидатурасын алып тастай алады.

Бірмандаттық аумақтық сайлау округі бойынша мәслихат депутаттығына кандидат тиісті округтік сайлау комиссиясына жазбаша өтініш беру арқылы өз кандидатурасын алып тастай алады.

Саяси партияның, оның құрылымдық бөлімшесінің (филиалының және өкілдігінің) басшы органы тіркеуге дейін және одан кейін, дауыс беру күніне дейінгі соңғы екі күннен басқа кез келген уақытта мәслихат депутаттығына кандидатты партиялық тізімнен шығару не кандидатты ұсыну туралы өз шешімінің күшін жою туралы тиісті ұсынумен сайлау комиссиясына жүгіне алады.

Қоғамдық бірлестіктің, оның құрылымдық бөлімшесінің (филиалының және өкілдігінің) басшы органы тіркеуге дейін және одан кейін, дауыс беру күніне дейінгі **соңғы екі күннен басқа кез келген уақытта** мәслихат депутаттығына кандидатты ұсыну туралы өз шешімінің күшін жоя алады, ол үшін округтік сайлау комиссиясына тиісті ұсынумен жүгінеді.

Бұл ретте тиісті сайлау комиссиясы партиялық тізімге енгізілген адамдарды шығарады, кандидатты тіркемейді не кандидатты тіркеу туралы шешімнің күшін жояды.

Егер кандидатураны алып тастау немесе кандидатты ұсыну туралы шешімнің күшін жою мәжбүр ететін мән-жайларсыз жасалса, аумақтық сайлау комиссиясы оны ұсынған саяси партияның есебіне сайлау науқанын өткізуге республикалық бюджет қаражатынан жұмсалған шығыстардың бір бөлігін жатқызуға міндетті.

1.4. САЙЛАУ АЛДЫНДАҒЫ ҮГІТ

Сайлау алдындағы үгітті жүргізу мерзімдері

Орталық сайлау комиссиясының 2026 жылғы 13 қазандағы № 60/99 қаулысына сәйкес, **сайлау алдындағы үгіт 2026 жылғы 1 қарашада сағат 18:00-де басталып, 2026 жылғы 28 қарашада сағат 00:00-де аяқталады.**

Қайтадан дауыс беруді өткізу кезінде сайлау алдындағы үгіт қайтадан дауыс беру күнін тағайындаған күннен басталып, сайлау болатын күннің алдындағы күнгі нөл сағатта аяқталады.

Сайлау болатын күні және оның қарсаңындағы күні кез келген үгітке жол берілмейді..

Сайлау алдындағы үгітті жүзеге асыру нысандары

Сайлау алдындағы үгіт:

- бұқаралық ақпарат құралдары арқылы;
- сайлау алдындағы жария іс-шараларды;
- кандидаттардың және олардың сенім білдірген адамдарының сайлаушылармен жеке кездесулерін өткізу жолымен;

• баспа, дыбыс-бейне және өзге де үгіт материалдарын шығару және (немесе) тарату жолымен;

- онлайн-платформалар арқылы жүзеге асырылады.

Қоғамдық сайлау іс-шаралары:

- сайлау алдындағы жиналыстар және сайлаушылармен кездесулер;
- сайлау алдындағы жария пікір таластар мен пікір алысулар;
- митингілер, шерулер, демонстрациялар;
- заңнамада белгіленген тәртіппен және осы Конституциялық заңда тыйым салынбаған өзге де сайлау алдындағы іс-шаралар.

Сайлау алдындағы үгіт жүргізу құқығы

Мемлекет азаматтарға, қоғамдық бірлестіктерге Конституциялық заңға, Қазақстан Республикасының өзге де заңдарына сәйкес кандидат үшін немесе оған қарсы, саяси партия үшін немесе оған қарсы сайлау алдындағы үгітті кедергісіз жүргізу құқығына кепілдік береді.

Конституциялық заңға сәйкес сайлау қорларын құрмайтын азаматтар, қоғамдық бірлестіктер қаржыландыруды талап етпейтін сайлау алдындағы үгітті жүргізуге құқылы.

Конституциялық заңға сәйкес белгіленген тіркеу мерзімі аяқталған кезден бастап үгіт науқаны аяқталғанға дейін кандидаттардың, партиялық тізімін ұсынған саяси партиялардың өздерінің сайлау алдындағы бағдарламаларын үгіттеуге және насихаттауға құқығы бар.

Кандидаттарға, партиялық тізімдерін ұсынған саяси партияларға сайлау алдындағы үгіт жүргізу үшін бұқаралық ақпарат құралдарына қол жеткізудің тең жағдайына кепілдік беріледі. Мемлекет кандидаттарға өз бағдарламаларымен шығу үшін қаражаттың тең бөлінуіне кепілдік береді. Кандидаттарға қаражат бөлу тәртібі мен көлемін Орталық сайлау комиссиясы айқындайды.

Мәслихаттар депутаттығына кандидаттардың партиялық тізімдерін ұсынған саяси партиялар, сондай-ақ бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша мәслихаттар депутаттығына кандидаттар сайлау алдындағы пікірсайыстарға қатыса алады, оларды тиісті аумақтық сайлау комиссиялары ұйымдастыруға құқылы.

Орталық сайлау комиссиясы айқындайтын сайлау алдындағы пікірсайыстарды өткізу тәртібі мен шарттары бірдей болуға және қайсыбір кандидатқа немесе саяси партияға артықшылық бермеуге тиіс.

Сайлау алдындағы пікірсайыстарды өткізу ережелері мен шарттары Орталық сайлау комиссиясының 2018 жылғы 25 тамыздағы № 12/198 қаулысымен бекітілген (*Орталық сайлау комиссиясының 2026 жылғы 30 маусымдағы № 23/37 қаулысымен енгізілген өзгерістермен қолданыстағы редакцияда*).

Сайлау алдындағы үгіт жүргізуге шектеулер

Мыналарға:

- мемлекеттік органдарға, жергілікті өзін-өзі басқару органдарына, сондай-ақ қызметтік міндеттерін орындау кезінде олардың лауазымды адамдарына;
- Қарулы Күштердің, басқа да әскерлер мен әскери құралымдардың әскери қызметшілеріне, ұлттық қауіпсіздік органдарының, құқық қорғау органдарының қызметкерлері мен судьяларға;
- сайлау комиссияларының мүшелеріне;
- діни бірлестіктерге сайлау алдындағы үгіт жүргізуге, кез келген сайлау алдындағы үгіт материалдарын таратуға тыйым салынады.

Телерадио хабарларын тарату субъектілерінің жаңалықтар, талдау бағдарламаларында кез келген үгіт материалдарын таратуына тыйым салынады.

Конституциялық заңда мемлекеттік органдардың лауазымды адамдары болып табылатын кандидаттарға өзінің лауазымдық немесе қызмет жағдайының артықшылықтарын пайдалануға тыйым салынғаны белгіленген.

Конституциялық заңда мыналар лауазымдық немесе қызмет жағдайының артықшылықтарын пайдалану деп ұғынылады:

1. бағынышты немесе басқа да қызмет жағынан тәуелді адамдарды, аталған адамдар кандидаттың сенім білдірген адамдары ретінде үгітті жүзеге асыратын жағдайларды қоспағанда, сайлау алдындағы үгіт жүргізуге тарту;
2. кандидаттың, партиялық тізім ұсынған саяси партияның сайлануына септігін тигізетін қызметті жүзеге асыру үшін мемлекеттік органдар орналасқан үй-жайларды пайдалану, егер өзге кандидаттарға, саяси партияларға аталған үй-жайларды осындай шарттармен пайдалануға кепілдік берілмесе.

Сайлау алдындағы жөнсіз үгіт

Сайлау алдындағы жөнсіз үгіт жүргізуге тыйым салынады.

Сайлау науқаны үшін арнайы әзірленген баспа материалдарын, соның ішінде безендірілген материалдарды, сондай-ақ омырауға тағатын белгілерді, жалауларды, жалаушаларды тегін таратуды қоспағанда, сайлаушыларға тегін немесе жеңілдік шарттарымен тауарлар, бағалы қағаздар беріп, қызметтер көрсету, сондай-ақ лотереялар, қайырымдылық акцияларын өткізу, ақша төлеу не осындайларға уәде беру арқылы сайлау алдындағы үгітті жүргізу сайлау алдындағы жөнсіз үгіт деп саналады.

Сайлау жарияланған (тағайындалған) кезден бастап кандидаттарға, партиялық тізімдерін ұсынған саяси партияларға, сондай-ақ олардың атынан немесе оларды қолдап кез келген жеке және заңды тұлғаларға ойын-сауық және спорттық іс-шараларын ұйымдастыруды қоспағанда, қайырымдылық іс-шараларын өткізуге тыйым салынады.

Қандай да бір адамның бейнесін – оның жазбаша келісімінсіз, ал ол қайтыс болған жағдайда мұрагерлерінің жазбаша келісімінсіз пайдалану арқылы сайлау алдындағы үгіт жүргізуге тыйым салынады.

заңдағы
новелла

- ағымдағы науқанға арналып дайындалмаған үгіт материалдарын пайдалануға тыйым салынады.

Партиялық тізімін ұсынған саяси партияның, сондай-ақ олардың сенім білдірген адамдарының осы тармақта белгіленген ережелерді бұзуы, партиялық тізімді тіркеу туралы шешімнің күшін жоюға әкеп соғады.

Бұқаралық ақпарат құралдарымен өзара іс-қимыл

Бұқаралық ақпарат құралдары, онлайн-платформалар арқылы сайлау алдындағы үгітті жүзеге асыру және сайлауды ақпараттық қамтамасыз ету тәртібі Орталық сайлау комиссиясының 2007 жылғы 25 маусымдағы № 90/178 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасы Президентінің, Құрылтай депутаттарының, мәслихаттар депутаттарының, аудандық маңызы бар қала, ауыл, кент, ауылдық округ әкімінің, сондай-ақ жергілікті өзін-өзі басқарудың өзге де органдары мүшелерінің сайлауы кезінде бұқаралық ақпарат құралдары, онлайн-платформалар арқылы сайлау алдындағы үгітті жүзеге асыру және сайлауды ақпараттық қамтамасыз ету қағидаларымен айқындалады (*Орталық сайлау комиссиясының 2026 жылғы 30 маусымдағы № 23/37 қаулысымен енгізілген өзгерістермен қолданыстағы редакцияда*).

Бұқаралық ақпарат құралдары және онлайн-платформалар арқылы сайлау алдындағы үгіт жекелеген кандидаттар мен партиялық тізімдерді ұсынған саяси партияларға артықшылық бермеу және теңдік қағидаттарын сақтай отырып жүзеге асырылады.

Бұқаралық ақпарат құралдары кандидаттардың, партиялық тізімдерді ұсынған саяси партиялардың сайлау науқанын **объективті түрде жариялауға**, кандидаттың немесе саяси партияның ар-намысына, қадір-қасиетіне және іскерлік беделіне көрінеу нұқсан келтіретін үгіт материалдарын және өзге де ақпаратты жариялаудан тартынуға, көрсетілген тұлғаларға ар-намысына, қадір-қасиетіне және іскерлік беделіне қатысты теріске шығаруды тегін жариялау мүмкіндігін беруге міндетті. Теріске шығару баспа басылымының кезекті нөмірінде теріске шығарылатын хабарлама немесе материал қандай көлемде, қандай қаріппен және қандай жерде орналастырылса, сол көлемде, сол қаріппен және сол жерде жарияланады.

Бұқаралық ақпарат құралдары барлық кандидаттарды және партиялық тізімдерді ұсынған саяси партияларды ұсыну жөніндегі іс-шаралар, сондай-ақ олардың сайлау комиссияларында тіркелуі туралы ақпаратты баспасөз алаңы мен эфир уақытын **тең көлемде** бере отырып таратуға міндетті.

Бұқаралық ақпарат құралдары тиісті сайлау комиссияларына Конституциялық заңда белгіленген **сайлау алдындағы науқан барысы туралы ақпаратты және хабарларды жариялау мүмкіндігін дереу** береді.

Мерзімді баспасөз басылымдарының сайлау комиссияларының хабарларын республикалық және жергілікті бюджеттерде көзделген қаражат есебінен орналастыру қағидалары мен көлемдері Қазақстан Республикасы Орталық сайлау комиссиясының 2018 жылғы 25 тамыздағы №12/202 қаулысымен бекітілген (*Орталық сайлау комиссиясының 2026 жылғы 30 маусымдағы № 23/37 қаулысымен енгізілген өзгерістермен қолданыстағы редакцияда*).

Саяси партиялардың сенім білдірген адамдары болып тіркелген журналистердің, бұқаралық ақпарат құралдары редакциялары лауазымды адамдарының сайлауды бұқаралық ақпарат **құралдары арқылы көрсетуге қатысуына құқығы жоқ**.

Бұқаралық ақпарат құралдары тіркелген кандидаттарға және партиялық тізімдерді ұсынған саяси партияларға үгіт материалдарын жариялау үшін шарттық негізде эфир уақытын, баспасөз бетінен орын береді.

Онлайн-платформаларды пайдаланушылар **өздерінің интернет-ресурстарын, онлайн-платформалардағы аккаунттарын пайдаланатын кандидаттар мен саяси партияларды қоспағанда**, партиялық тізімдерді ұсынған саяси партияларға және кандидаттарға үгіт материалдарын жариялау үшін **шарттық негізде** ақпарат көлемін береді.

Үгіт материалдарын жариялау туралы шарттың талаптары қандай да бір кандидатқа немесе саяси партияға артықшылық бермеуге тиіс.

Шарттық негізде ұсынылған үгіт материалдарын орналастыру ақысының мөлшері, шарттары туралы мәліметтерді тиісті бұқаралық ақпарат құралы, онлайн-платформаны пайдаланушы сайлау алдындағы үгітті жүргізу басталардан **кемінде бес күн бұрын хабарлауға және жариялауға**, сондай-ақ мәслихат депутаттарын сайлау кезінде тиісті аумақтық сайлау комиссиясына ұсынылуға **тиіс**.

Сайлау комиссияларының интернет-ресурстарында үгіт материалдарын орналастыру ақысының мөлшері, шарттары туралы бұқаралық ақпарат құралдары, онлайн-платформаларды пайдаланушылар ұсынған мәліметтер орналастырылады. Шарттық негізде эфир уақытын, баспасөз бетінен орын және ақпарат көлемін беретін бұқаралық ақпарат құралдары, онлайн-платформаны пайдаланушылар үгіт материалдарын орналастыру ақысының мөлшері, шарттары туралы мәліметтер жарияланғанға дейін кандидаттардың, партиялық тізімдерді ұсынған саяси партиялардың үгіт материалдарын орналастыруды, таратуды жүзеге асыра алмайды.

Сайлау алдындағы үгіт кезеңінде кандидаттардың, партиялық тізімдерді ұсынған саяси партиялардың сайлау алдындағы үгітіне байланысты мерзімді баспасөз басылымының таралымы барлық кандидаттар, партиялық тізімдерді ұсынған саяси партиялар үшін бірдей болуға тиіс.

Кандидаттардың, партиялық тізімді ұсынған саяси партияның біріне бұқаралық ақпарат құралы, онлайн-платформаны пайдаланушы шарттық негізде үгіт материалдарын орналастыруға берген келісім басқа кандидаттарға, партиялық тізімдерді ұсынған саяси партияларға үгіт материалдарын орналастыруға келісім беру болып табылады.

Кандидаттардың және партиялық тізімдерді ұсынған саяси партиялардың бұқаралық ақпарат құралдарына, онлайн-платформаларға шығу кезектілігі жазбаша жолданымдардың келіп түсу ретімен не егер жолданымдар бір мезгілде келіп түссе, жеребе бойынша белгіленеді.

Кандидаттардың және партиялық тізімдерді ұсынған саяси партиялар өкілдерінің телевизия мен радиода сөйлеп жатқан сөздерін бөлуге және сөйлеген сөздерінен кейін ілешала, сондай-ақ баспасөз басылымдарындағы сөздерінен кейін сол нөмірде түсініктеме жасауға тыйым салынады.

Қоғамдық пікірге сауал салуды Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес тіркелген, қоғамдық пікірге сауал салуды жүргізу бойынша кемінде бес жыл тәжірибесі бар заңды тұлғалар тиісті құжаттардың көшірмелерін қоса беріп, бұл туралы Орталық сайлау комиссиясын жазбаша түрде алдын ала хабардар ете отырып жүргізуге құқылы. Орталық сайлау комиссиясына жіберілетін хабарламада сауал салуды жүргізуге қатысатын және осы салада жұмыс тәжірибесі бар мамандар туралы, қоғамдық пікірге сауал салу жүргізілетін өңірлер туралы, қолданылатын талдау әдістері туралы мәліметтер көрсетіледі.

Қоғамдық пікірге сауал салу нәтижелерін, сайлау, сайлауға байланысты өзге де зерттеулер, кандидаттарды не саяси партияларды қолдап дауыс беру нәтижелерінің болжамдарын дауыс берілетін күннің алдындағы бес күн ішінде және дауыс берілетін күні бұқаралық ақпарат құралдарында, онлайн-платформаларда жариялауға жол берілмейді.

Сайлау күні дауыс беруге арналған үй-жайда немесе пунктте қоғамдық пікірге сауал салуды жүргізуге тыйым салынады.

Бұқаралық ақпарат құралдары, онлайн-платформалар сайлауға байланысты қоғамдық пікірге сауал салу нәтижелерін жариялаған кезде сауал жүргізген заңды тұлғаны, сауал жүргізуге тапсырыс берген және оның ақысын төлеген тұлғаларды, сауал жүргізілген уақытты,

ақпарат жинау әдісін, сұрақтың нақты тұжырымын, сауал салынғандардың саны мен сауал салу нәтижелерінің қателік коэффициентін көрсетуге міндетті.

Жергілікті атқарушы органдардың үгіт жүргізу мәселелеріндегі құзыреті

Жергілікті атқарушы органдар және жергілікті өзін-өзі басқару органдары кандидаттарға сайлаушылармен кездесуі үшін шарттық негізде үй-жай береді. Үй-жай беру шарты барлық кандидаттар үшін бірдей және тең болуға тиіс.

Сайлау комиссиялары жергілікті атқарушы органдармен және жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен бірлесіп, бөлінген үй-жайда кандидаттардың сайлаушылармен кездесулер кестесін жасайды және оны бұқаралық ақпарат құралдарында жариялайды.

Жергілікті атқарушы органдар тиісті сайлау комиссияларымен бірлесіп барлық кандидаттар үшін үгіттік баспа материалдарын орналастыру үшін орын белгілейді және оларды стендтермен, тақталармен, тұғырлықтармен жарақтандырады. Үгіттік баспа материалдары барлық кандидаттар үшін тең құқықтар қамтамасыз ететін жағдайда орналастырылады.

Кандидаттар үгіттік баспа материалдарын тиісті объект иесінің рұқсатымен өзге де орындарда іліп қоюға құқылы.

Үгіт материалдарын ескерткіштерге, ескерткіш тұғырларға, тарихи, мәдени немесе сәулеттік құндылығы бар үйлер мен ғимараттарға, сондай-ақ дауыс беруге арналған үй-жайларға іліп қоюға тыйым салынады.

Үгіт материалдарына қойылатын талаптар

заңдағы
новелла

Барлық үгіт материалдарында осы материалдарды шығарған ұйым (баспа материалдары бойынша – олардың басылған жері және таралымы), тапсырыс жасаған тұлғалар, қандай қаражаттан ақысы төленгені туралы мәліметтер болуға тиіс. Үгіт материалдарын Қазақстан Республикасы аумағының шегінен тыс жерлерде дайындауға, анонимдік үгіт материалдарын таратуға, **сондай-ақ ағымдағы науқанға арналып дайындалмаған үгіт материалдарын пайдалануға** тыйым салынады.

Егер онлайн-платформаларды пайдаланушылар үгіт материалдарын шарттық негізде дайындаса, онлайн-платформаларға қатысты жоғарыда көрсетілген талаптар қолданылады..

Сайлау комиссиясының үй-жайы мен дауыс беруге арналған үй-жайда партиялық тізімдерін ұсынған саяси партиялар туралы Орталық сайлау комиссиясы белгілеген мәліметтердің стандартты жиынтығынан тұратын бірыңғай форматтағы ақпарат орналастырылады.

Саяси партияларға сайлау алдындағы үгітті жүргізуге байланысты қызмет көрсететін жеке және заңды тұлғаларда олардың осы қызметтерді қабылдауға жазбаша келісімі болуға тиіс. Жазбаша келісімі жоқ тұлғалар қолданыстағы заңдарға сәйкес жауапты болады.

Кандидаттың, саяси партияның сайлау алдындағы бағдарламасы

Мәслихат депутаттығына кандидат, партиялық тізімін ұсынған саяси партия өзінің болашақ қызметінің сайлау алдындағы бағдарламасын баяндайды. Сайлау алдындағы бағдарламада Республиканың конституциялық құрылысын күштеп өзгерту, оның тұтастығын бұзу, мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіру, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық араздықты қоздыру, қатыгездік пен зорлық-зомбылыққа бас ұру, сондай-ақ заңдарда көзделмеген әскерилендірілген құралымдар құру идеялары уағыздалмауға тиіс.

Аталған талаптар бұзылған жағдайда тиісті сайлау комиссиясы кандидатты тіркеуден, саяси партияның партиялық тізімін тіркеуден бас тартуға, ал кандидат немесе саяси партия

мұндай сайлау алдындағы бағдарламаны тіркелгеннен кейін ұсынған жағдайда кандидатты немесе партиялық тізімді тіркеу туралы шешімнің күшін жоюға құқылы.

Кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдары

Кандидаттардың, партиялық тізімдерін ұсынған саяси партиялардың өздеріне сайлау науқанын жүргізуге көмектесетін, сайлау алдындағы үгітті жүргізетін, кандидаттар, саяси партиялар мүдделерін білдіретін сенім білдірілген адамдары болуына құқылы.

Кандидаттар, партиялық тізімдерін ұсынған саяси партиялар сенім білдірілген адамдарын өздерінің қалаулары бойынша тиісті сайлау округіндегі әр сайлау учаскесіне үш адамнан аспайтын санда анықтайды және оларды тіркеу үшін тиісті сайлау комиссиясына хабарлайды.

Кандидат, саяси партия сенім білдірілген адамдар ретінде ұсынған адамдар тиісті сайлау комиссиясына өзінің сенім білдірілген адам болуға келіскені туралы өз өтінішін табыс етеді.

Сенім білдірілген адам Қазақстан Республикасының **он сегіз жасқа толған** азаматы болуға тиіс, ол Құрылтай, мәслихат депутаттығына кандидат, әкімдер, өзге де жергілікті өзін-өзі басқару органдарының мүшелері, қандай да бір сайлау комиссиясының мүшесі, саяси мемлекеттік қызметші лауазымындағы адам болмауы керек.

Сенім білдірілген адамдар Қазақстан Республикасының саяси партиялары, өзге де қоғамдық бірлестіктері, коммерциялық емес ұйымдары байқаушыларының құқықтарын иеленеді, міндеттеріне ие болады және кандидаттың, партиялық тізімін ұсынған саяси партияның өздеріне жазбаша нысанда берген өкілеттігі шегінде әрекет етеді.

ҚР Орталық сайлау комиссиясының 2011 жылғы 21 қарашадағы қаулысымен **Сенім білдірілген адамдарды тіркеу жөніндегі нұсқаулық** бекітілді. Нұсқаулық кандидаттардың сенім білдірілген адамдарын, сондай-ақ Қазақстан Республикасы мәслихаттарының депутаттығына кандидаттардың партиялық тізімдерін ұсынған саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарын тіркеу рәсімін нақтылайды.

Саяси партиялардың сенім білдірген адамдарын тіркеуді аумақтық сайлау комиссиялары жүзеге асырады.

Мәслихаттар депутаттығына кандидаттардың сенім білдірген адамдарын тіркеуді тиісті аумақтық (округтік) сайлау комиссиялары жүзеге асырады. Тиісті сайлау комиссиясы сенім білдірген адамдарды тіркегеннен кейін оларға куәліктер береді.

Сенім білдірілген адамдар сайлау науқаны аяқталғаннан кейін, жеке бастамасы бойынша, кандидаттың және партиялық тізімді ұсынған саяси партияның шешімі бойынша, сондай-ақ кандидатты, партиялық тізімді тіркеу жойылған жағдайларда өз мәртебесін жоғалтады.

Үгітті аяқтау. Сайлау болатын күні және оның қарсаңындағы күні кез келген үгітке тыйым салынады. Сайлау комиссияларының үй-жайларынан және дауыс беруге арналған үй-жайлардан тыс жерлерде бұрыннан ілулі тұрған баспа үгіт материалдарын сол орындарында қалдыруға болады. Интернет желісінде бұрын орналастырылған үгіт материалдарын бұрынғы орындарында қалдыруға болады. Бұрын орналастырылған материалдарды интернет-ресурстардың басты беттеріне шығаруға жол берілмейді.

1.5. МӘСЛИХАТ ДЕПУТАТТАРЫН САЙЛАУДЫ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ

Қазақстан Республикасында сайлауды қаржыландыру заңнамамен реттелген, сайлау науқанын дайындау мен өткізуді материалдық және қаржылық қамтамасыз етуге бағытталған қаржылық рәсімдер мен институттардың жиынтығын білдіреді. Қаржылық қамтамасыз ету жүйесі ашықтық, қатысушылар үшін тең жағдайлар және қаражатты қатаң мақсатты пайдалану қағидаттарына құрылады.

Мемлекеттік қаржыландыру

Мәслихат депутаттарын сайлау республикалық бюджет қаражаты есебінен «Саяси партиялардың қызметін қаржыландыру және сайлау науқандарын өткізу» 166-ерекшелігі бойынша ашылатын жергілікті атқарушы органдардың арнайы шоттары арқылы қаржыландырылады. Осы шоттарға түсетін бюджет қаражатына тиісті аумақтық сайлау комиссиялары билік етеді.

Бюджет қаражатын жұмсау бағыттары

Мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен шығыстардың екі негізгі тобы жабылады:

1. Сайлау комиссияларының (АСК, округтік және учаскелік комиссиялар) қызметін ұйымдастыру және қамтамасыз ету шығыстары:

- Комиссиялардың жұмысы мен дауыс беруді өткізу үшін үй-жайларды жалдау;
- Сайлау комиссиялары мүшелерінің көлік және іссапар шығыстары;
- Тартылған консультанттардың, сарапшылардың, жүйелік-техникалық қызмет көрсету және цифрлық инфрақұрылым мамандарының еңбегіне ақы төлеу;
- Негізгі жұмысынан босатылған сайлау комиссиялары мүшелерінің еңбегіне ақы төлеу. Сайлауды өткізу кезеңінде оларға бюджет қаражаты есебінен нақты жұмыс істеген уақытын ескере отырып, асыра жұмыс істегенін, демалыс және мереке күндері жұмыс істегенін төлеуді қоса алғанда, кемінде 3 ең төмен жалақы (ЕТЖ) есебінен жалақы белгіленеді;
- Кандидаттар мен партиялық тізімдер туралы комиссия үй-жайларында және сайлау учаскелерінде орналастырылатын ақпараттық плакаттарды дайындау және басып шығару;
- Кеңсе тауарларын, технологиялық жабдықты (мөлдір жәшіктер, дауыс беру кабиналары) сатып алу және сайлау бюллетеньдерін полиграфиялық дайындау.

2. Бірмандаттық округтер бойынша кандидаттарға сайлау алдындағы үгітке арналған мемлекеттік кепілдіктер.

Мемлекет бірмандаттық сайлау округтері бойынша кандидаттарға сайлау алдындағы үгіт өткізу үшін қаражат бөлудің тең көлеміне кепілдік береді. **Саяси партиялардың партиялық тізімдерінің құрамында дауысқа түсетін кандидаттарға жеке үгітке бюджет қаражаты бөлінбейді** (олар тек өздерінің саяси партиясының сайлау қорынан қаржыландырылады).

ОСК кандидаттың сайлау алдындағы үгітке арналған шығыстарының мөлшерін сайлау деңгейлері бойынша (облыстық, қалалық және аудандық) белгілейді.

Кандидаттың бюджеттен кепілдік берілетін шығыстар көлеміне мыналар кіреді:

1) БАҚ-та сөз сөйлеу – ҚР ОСК қаулысымен белгіленген тең көлемде баспа басылымдарында мақалалар жариялау немесе теледидар/радио арқылы сөз сөйлеу;

Арна	Кепілдік берілетін көлем
Теледидар	15 минут (тікелей эфир немесе жазба)
Радио	10 минут
Мерзімді баспа және интернет-басылымдар	2 мақала, жиынтығында 0,1 баспа табақтан артық емес (540 см ² – А-2 форматты газет бетінің ¼ бөлігі)

2) Үгіттік материалдар шығару – парақшалар, плакаттар, брошюралар және басқа да таратылатын материалдарды басып шығару;

3) Жария іс-шаралар – сайлаушылармен кездесулер өткізу үшін үй-жайларды жалдау;

4) Көлік шығыстары – округ бойынша сапарларға автокөлікті жалдауға немесе жанар-жағармай материалдарын (ЖЖМ) сатып алуға ақы төлеу.

Мемлекеттік сатып алудың ерекше тәртібі

Сайлауды дайындау және өткізу кезеңінде сайлау комиссияларына қажетті тауарларды, жұмыстарды және көрсетілетін қызметтерді сатып алуға Қазақстан Республикасының мемлекеттік сатып алу туралы заңнамасы қолданылмайды. Сатып алу ҚР ОСК-нің 2023 жылғы 9 қаңтардағы №8/659 қаулысымен бекітілген жеңілдетілген жедел тәртіппен жүзеге асырылады. Бұл комиссияларға полиграфия, жеткізу және жалдау бойынша шарттарды ұзақ конкурстық рәсімдерсіз уақтылы жасасуға мүмкіндік береді.

Кандидаттардың бюджет қаражатын жұмсау рәсімі және құжат айналымы

Кандидаттарға қаражат бөлу қағидаларына (ҚР ОСК-нің №12/202 қаулысы) және қаржылық құжат айналымының нормаларына сәйкес бюджеттік үгіт қаражатын жұмсаудың мынадай нақты алгоритмі белгіленген:

- **Жеткізу шартын жасасу:** Кандидат қызмет жеткізушіні (БАҚ, баспахана, автокөлік кәсіпорны) өзі таңдайды және онымен тікелей шарт жасасады. «Төлем талаптары» бөлімінде міндетті түрде: «Көрсетілген қызметтерге ақы төлеуді Аумақтық сайлау комиссиясы республикалық бюджет қаражаты есебінен жүргізеді» деп көрсетіледі. АСК жеткізушімен қосымша шарттар жасаспай кандидаттардың шығыстарына ақы төлеу рәсімін жүзеге асырады.

- **Материалдарды таңбалау:** Бюджет қаражаты есебінен шығарылған барлық үгіттік материалдар міндетті түрде «Республикалық бюджет қаражатынан төленді» деген мәтін жолымен таңбалады.

- **АСК-ге бастапқы құжаттарды ұсыну:** Кандидат АСК-ге құжаттар топтамасын ұсынады: шарттың түпнұсқасы, кандидат қол қойған орындалған жұмыстар (көрсетілген қызметтер) актілері, жүкқұжаттар, сондай-ақ төленетін шот және электрондық шот-фактура (ЭШФ). Кандидаттардың шарттары Қазынашылық органдарында тіркелмейді, бірақ шоттар «Клиент-Қазынашылық» жүйесінде тіркеледі.

- **Ұсыну және төлеу мерзімдері:** Барлық бастапқы қаржылық құжаттар АСК-ге тыныштық күні басталғанға дейін (сайлау күніне дейінгі күннің 00:00-іне дейін) қатаң түрде ұсынылуға тиіс. АСК шот ұсынылған сәттен бастап 10 күн ішінде жеткізушінің шотына ақы төлеуді жүзеге асырады.

- **Қайта бөлу құқығы:** Кандидат мемлекет бөлген қаражат көлемін шығыс түрлері арасында (мысалы, БАҚ-ты қысқарту есебінен баспа өніміне көбірек қаражат бағыттау) ҚР ОСК белгілеген жалпы лимит шегінде өзі қайта бөлуге құқылы.

Кандидаттар нотариат куәландырған сенімхат негізінде сенім білдірілген адамға әрекеттер жасауды (шарттарға және өзге де қаржылық құжаттарға қол қояды) тапсыруға құқылы.

Егер кандидаттың тіркелуі комиссия шешімімен (мысалы, мемлекеттік кірістер органдарының декларациядағы активтер туралы мәліметтердің анық еместігін анықтауына байланысты) күші жойылса, бірақ кандидат осы сәтке дейін үгітке бюджет қаражатын іс жүзінде жұмсаған болса – бұл қаражаттың бюджетке қайтарылуы сайлау туралы заңнамада көзделмеген. Жеткізушілер іс жүзінде көрсетілген қызметтер үшін төлем алады.

Мемлекеттік емес қаржыландыру. Сайлау қорлары

Сайлау қоры – кандидат немесе саяси партия өзінің сайлау алдындағы үгітін қаржыландыру үшін құрайтын арнайы уақытша ақша қоры. Сайлау қорынан тыс кез келген қаржыландыруды тартуға немесе материалдық көмек қабылдауға тыйым салынады.

Саяси партиялар ұсынған партиялық тізімдердің құрамында дауысқа түсетін кандидаттар өздерінің **жеке сайлау қорларын құруға құқылы емес**.

Сайлау қорын тек саяси партияның өзі бүкіл партиялық тізімге құрады. Бірмандаттық кандидаттар өздерінің жеке сайлау қорларын құрады.

Сайлау қорларының шекті мөлшері

Сайлау қорларының мөлшері мен ерікті қайырмалдықтардың шекті сомалары тиісті жылғы 1 қаңтарға республикалық бюджет туралы заңмен белгіленген ең төмен жалақымен (ЕТЖ) қатаң түрде есептеледі:

Сайлау қорлары

Қорды қалыптастырудың шекті мөлшері

Партиялық тізімдер	Облыстар, республикалық маңызы бар қалалар, астана	Аудандар және қалалар
 3000 ЕТЖ қордың жалпы мөлшері	 300 ЕТЖ қордың жалпы мөлшері	 150 ЕТЖ қордың жалпы мөлшері
Партияның өз қаражаты 1000 ЕТЖ-дан артық емес	Кандидаттың өз қаражаты 100 ЕТЖ-дан артық емес	Кандидаттың өз қаражаты 50 ЕТЖ-дан артық емес
Ерікті қайырмалдықтар 2000 ЕТЖ-дан артық емес	Ерікті қайырмалдықтар 200 ЕТЖ-дан артық емес	Ерікті қайырмалдықтар 100 ЕТЖ-дан артық емес
Жарнаның шекті мөлшері ✓ жеке тұлға - 50 ЕТЖ-дан артық емес ✓ заңды тұлға - 250 ЕТЖ-дан артық емес	Жарнаның шекті мөлшері ✓ жеке тұлға - 10 ЕТЖ-дан артық емес ✓ заңды тұлға - 25 ЕТЖ-дан артық емес	Жарнаның шекті мөлшері ✓ жеке тұлға - 5 ЕТЖ-дан артық емес ✓ заңды тұлға - 15 ЕТЖ-дан артық емес

Банктік режим және арнайы шотты ашу тәртібі

Сайлау қорының қаражаты арнайы уақытша банк шотында жинақталады. Шотты ашу және оның жұмыс істеу тәртібі ҚР ОСК-нің №19/222 қаулысымен және Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің актілерімен реттеледі:

ҚР ОСК-нің 2014 жылғы 17 шілдедегі №11/234 қаулысымен сайлау қорларының арнайы шоттары ашылатын және жүргізілетін банк мекемесі ретінде **«Қазақстан Халық Банкі» АҚ** айқындалған. Кандидат немесе партия басқа екінші деңгейдегі банкті өз бетінше таңдауға құқылы емес.

Арнайы шотты банк **тиісті сайлау комиссиясының (округтік/АСК) кандидатты немесе партиялық тізімді тіркеу туралы жазбаша ақпараты негізінде** ашады, ол тіркелгеннен кейін 1 жұмыс күні ішінде банкке беріледі.

Қор қаражатына билік ету құқығы тек кандидаттың өзіне немесе саяси партияның уәкілетті өкіліне тиесілі.

Қор қаражатын пайдалану бағыттары – қор қаражаты мыналарға жұмсалуды мүмкін:

- БАҚ-та және желілік басылымдарда үгіт жүргізуге; жария іс-шараларға және пікірталастарға;
- баспа, аудиовизуалдық материалдарды дайындауға және таратуға;
- көлік және іссапар шығыстарына; үгітті ұйымдастыру бойынша жеке және заңды тұлғалардың қызметтеріне ақы төлеуге (олардың жазбаша келісімі болған кезде);
- тегін тарату үшін кәдесыйлық өнім (белгілер, жалаулар) дайындауға.

Банктік операциялардың уақыт шекаралары – арнайы шоттар бойынша барлық қаржылық операциялар (жеткізушілермен есеп айырысуды, салықтар мен аударымдар төлеуді қоса алғанда) сайлау күніне дейінгі күннің сағат 18:00-інде қатаң түрде тоқтатылады. Қайта дауыс беру кезінде операциялар қайта дауыс беру тағайындалған күні жаңғыртылады және қайта дауыс беру күніне дейінгі күннің сағат 18:00-інде тоқтатылады (қордың лимиті 1,5 есе ұлғаяды).

Жол берілмейтін кездер және артық қаражат

Сайлау қорларына мынадай субъектілерден ерікті қайырмалдықтар қабылдауға қатаң тыйым салынады:

- Шет мемлекеттерден, халықаралық ұйымдардан және халықаралық қоғамдық бірлестіктерден;
- Шетелдік мемлекеттік органдардан және шетелдік заңды тұлғалардан;
- Шетелдік азаматтардан және азаматтығы жоқ адамдардан;
- Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарынан және мемлекеттік ұйымдарынан;
- Жергілікті өзін-өзі басқару органдарынан;
- Қайырымдылық ұйымдарынан;
- Діни бірлестіктерден;
- Жарғылық капиталында шетелдік қатысуы бар Қазақстандық заңды тұлғалардан;
- Жеке және заңды тұлғалардың анонимді ерікті қайырмалдықтарынан.

Заң ережелер бұзыла отырып түскен ақша қаражатымен жұмыс істеудің мынадай тәртібін белгілейді:

Қорға белгіленген шекті мөлшерден тыс (жалпы лимиттен де, нақты азамат немесе заңды тұлға лимитінен де) түскен ақша қаражаты қорға есепке алынбайды және оларды енгізген азаматтарға/ұйымдарға қайтарылады. Бұл ретте қаражатты банк арқылы қайтарумен байланысты барлық шығыстар оларды енгізген тұлғалардың есебінен өтеледі.

Анонимді қайырмалдықтар есепке алынбайды және толық көлемде республикалық бюджеттің кірісіне аударылады.

Жұмсалмаған қор қалдығы – сайлау науқаны аяқталғаннан кейін қордың жұмсалмаған қаражатының үштен екісі республикалық бюджетке бағытталады, ал үштен бірі кандидатқа немесе саяси партияға қайтарылады.

Кандидатураны алып тастау немесе тіркеудің күшін жою – партиялық тізім қайтарып алынған немесе кандидаттың тіркелуінің күші жойылған кезде түскен қаражат тиісті шешімге шағымдану кезеңі өткеннен кейін оны енгізген тұлғаларға дереу қайтарылуға жатады (шығыстар енгізген тұлғалардың есебінен).

Есептілік, банктік бақылау және комиссиялардың рөлі

Сайлау қорларының қаражатын жұмсауды бақылауды сайлау комиссиялары банк мекемелерімен бірлесіп жүзеге асырады. Тексеру жүргізуге мемлекеттік органдардың мамандары тартылуы мүмкін.

Банктік және қаржылық есептілік нысандары

ОСК қағидаларымен есептіліктің 4 негізгі нысаны бекітілген:

1, 2, 3-нысандар (Банктік есептілік) – «Қазақстан Халық Банкі» АҚ және/немесе оның филиалдары сайлау комиссияларына апта сайын, ал комиссияның арнайы сұрау салуы бойынша – 24 сағат ішінде ұсынады. Арнайы шоттардағы ақша қозғалысы туралы мәліметтерді қамтиды.

4-нысан (Партияның / кандидаттың қорытынды есебі) – кандидат немесе саяси партия дайындап, комиссияға ұсынады. Бастапқы құжаттар қоса беріле отырып, түсімдердің барлық көздері мен жұмсалған барлық шығыстар туралы толық деректерді қамтиды.

Қаржылық есепті (4-нысан) ұсыну мерзімдері мен тәртібі

Сайлау қорытындылары белгіленгеннен кейін 10 жұмыс күнінен кешіктірмей бірмандаттық округ бойынша кандидат немесе саяси партия тиісті сайлау комиссиясына (округтік / АСК) барлық растайтын құжаттар (шарттар, актілер, шоттар, көшірмелер) қоса беріле отырып, сайлау қорының қаражатын пайдалану туралы қорытынды есепті 4-нысан бойынша ұсынуға міндетті.

Жариялылықты қамтамасыз ету және мәліметтерді БАҚ-та жариялау

Заңнама қаржылық ақпараттың жариялылығын қамтамасыз етуді талап етеді:

Сайлау науқаны барысында – арнайы шоттардың қаражатының түсуі мен жұмсалуды туралы есептер БАҚ-та айына екі рет жарияланады (АСК – партиялық тізімдер бойынша, округтік комиссия – бірмандаттық округтер бойынша).

Қорытынды жариялау – сайлау қорытындылары жарияланғаннан кейін 10 жұмыс күні ішінде АСК және округтік комиссиялар жергілікті БАҚ-та қордың жалпы сомасы, қайырмамалдықтар көздері және әрбір кандидат пен партияның шығыстары туралы жиынтық деректерді жариялайды.

Заңды жауапкершілік және бұзушылықтардың салдары

Сайлауды қаржыландыру қағидаларын бұзу жауапкершіліктің екі түрін қолдануға әкеп соғады: әкімшілік және конституциялық-құқықтық (тіркеудің күшін жою немесе сайлауды жарамсыз деп тану).

Әкімшілік жауапкершілік

ӘҚБтК-нің бабы	Құқық бұзушылықтың құрамы	Санкция (айыппұл) мөлшері
ӘҚБтК-нің 102-бабы	Кандидаттарды тіркеу мерзімі аяқталғанға дейін, тыныштық күні немесе дауыс беру күні сайлау алдындағы үгіт жүргізу	Жеке тұлғаларға 15 АЕК мөлшерінде айыппұл
ӘҚБтК-нің 115-бабы	Кандидаттың немесе партияның белгіленген мерзімде (10 жұмыс күні) сайлау қорының қаражатын пайдалану туралы есепті ұсынбауы	Жеке тұлғаларға / кандидаттарға – 15 АЕК; заңды тұлғаларға – 55 АЕК

ӘҚБтК-нің 125-бабы	Республикалық бюджеттен үгітке бөлінген қаражатты жұмсау тәртібін бұзу, нысаналы пайдаланбау	Кандидаттарға 5 АЕК мөлшерінде айыппұл
---------------------------	---	---

Конституциялық-құқықтық жауапкершілік

Кандидаттың немесе саяси партияның сайлау қорын қалыптастыру және жұмсау қағидаларын (Конституциялық заңның 34-бабының 1–8-тармақтары) бұзуы, оның ішінде қаражатты сайлау қорынан тыс пайдалану, анонимді немесе шетелдік қайырымалдықтар қабылдау, арнайы шотсыз қолма-қол ақшаны жұмсау ең қатаң салдарға әкеп соғады:

Дауыс беру күніне дейін – кандидатты немесе партиялық тізімді тіркеу туралы шешімнің күшін жою (алдын ала ескерту жасамай);

Сайлау өткізілгеннен кейін депутат тіркелгенге дейін – тиісті сайлау округі немесе аумақ бойынша сайлауды **жарамсыз** деп тану (34-баптың 10-тармағы).

1.6. САЙЛАУ БОСТАНДЫҒЫНЫҢ КЕПІЛДІКТЕРІ. ШАҒЫМДАР МЕН ӨТІНІШТЕРДІ ҚАРАУ

Мәслихат депутаттығына кандидаттар тіркелген күнінен бастап және сайлау қорытындысы жарияланғанға дейін жұмыстан, әскери қызметтен және әскери жиындардан босатылуға құқылы. Кандидаттардың сайлауға қатысқан уақыты тіркелген күнге дейін оның жұмыс істеген мамандығы бойынша еңбек стажына есептеледі.

Мәслихат депутаттығына кандидаттарды олар тіркелген күннен бастап және сайлау қорытындылары жарияланғанға дейін өздерінің келісімінсіз жұмысынан босатуға, басқа жұмысқа немесе лауазымға ауыстыруға, сондай-ақ іссапарларға жіберуге не әскери жиындарға шақыруға болмайды.

Мемлекеттік органдардың сайлау бостандығын қамтамасыз ету жөніндегі қызметі

Соттар, прокуратура мен ішкі істер органдары үшін, сондай-ақ тұрғын үй қорын пайдалану жөніндегі ұйымдар үшін дауыс беру күні мен соның қарсаңындағы күн жұмыс күні болып табылады.

Ішкі істер органдары мен тұрғын үй қорын пайдалану жөніндегі ұйымдар

дауыс беруді өткізу кезінде қоғамдық тәртіп пен сайлау бостандығын қамтамасыз ету, сайлаушылар тізімдерін нақтылау, сайлау комиссияларының қызметінде туындаған басқа да мәселелер жөнінде көмек көрсетуге міндетті.

Жергілікті атқарушы органдар сайлау комиссияларына мүмкіндігі шектеулі азаматтардың сайлау құқықтарын қамтамасыз ету жөніндегі жұмыста жәрдемдесуге міндетті.

Мемлекеттік органдар, ұйымдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, сондай-ақ олардың лауазымды адамдары сайлау комиссияларына өздерінің өкілеттіктерін жүзеге асыруға көмек көрсетуге, оларға қажетті мәліметтер мен материалдар беруге, сайлау комиссияларының өтініштеріне - үш күн мерзім ішінде, ал сайлау күні және оның қарсаңындағы күні дереу жауап қайтаруға міндетті.

Сайлау комиссиялары барысында сайлау науқаны кезінде шешімдер мен әрекеттерге (әрекетсіздіктерге) шағымдану және олардың күшін жою

Соттар мен прокуратура органдары сайлау комиссиялары мүшелерінің, азаматтардың, заңда белгіленген тәртіппен тіркелген қоғамдық бірлестіктер өкілдерінің дауыс беруді өткізу мәселелеріне қатысты, оның ішінде сайлау туралы заңнаманың бұзылуы туралы сайлауға дайындық және оны өткізу кезеңінде келіп түскен арыздарын қабылдауға, егер «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» Конституциялық заңда өзгеше көзделмесе, оларды – бес күн мерзімде, ал дауыс беру алдындағы бес күнге жетпейтін уақыт ішінде және дауыс беру күні келіп түскендерін дереу қарауға міндетті.

Жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарының, кәсіпорындар мен ұйымдардың, олардың лауазымды адамдарының сайлау туралы заңдарды бұзатын шешімдері мен іс-әрекеттеріне сотқа шағым жасалады.

Соттар, прокуратура органдары мен сайлау комиссиялары өз жұмысын сайлау процесі кезінде, оның ішінде демалыс күндері және сайлау өтетін күні, шағымдарды қабылдау мен қарауды осы Конституциялық заңда белгіленген мерзімде қамтамасыз ететіндей етіп ұйымдастырады.

Сайлау комиссиялары өз құзыреті шегінде өтініштердің қаралуын қамтамасыз етуге, олар бойынша тиісті шаралар қабылдауға және заңнамада белгіленген тәртіппен және мерзімдерде дәлелді жауаптар жіберуге тиіс.

Сайлау комиссияларында азаматтардың өтініштерімен жұмысты ұйымдастыру Қазақстан Республикасының Конституциясына, Конституциялық заңға, Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекске сәйкес жүзеге асырылады.

Конституциялық заңда шағым жасаудың өзге мерзімдері белгіленбесе, сайлау комиссиясының шешімдеріне және іс-әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шешім қабылданған немесе іс-әрекет (әрекетсіздік) жасалған күннен бастап **он күннің ішінде** жоғары тұрған сайлау комиссиясына және (немесе) сотқа шағым жасалуы мүмкін.

Көрсетілген мерзімдер өткеннен соң сайлау комиссиясының шешіміне және іс-әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) берілген өтініш қарауға жатпайтынын атап өткен маңызды.

Өтініштер сайлау комиссиясы мен сотта бір мезгілде қаралған кезде сайлау комиссиясы сот шешімі күшіне енгенге дейін өтінішті қарауды тоқтата тұрады. Сот түскен өтініш туралы және оны қарау нәтижелері бойынша сот шешімінің заңды күшіне енгені жөнінде сайлау комиссиясын хабардар етеді.

Азаматтар мен ұйымдардың сайлау заңнамасын бұзушылықтар туралы өтініштерін, егер Конституциялық заңда өзгеше көзделмесе, сайлау комиссиялары шағым түскен күннен бастап **бес күннің ішінде** қарайды.

Егер сайлау комиссиясы өзінің атына берілген өтінішті тексеру кезінде өтініште көрсетілген мән-жайларды құқық қорғау органдарының тексеруі қажет деп тапса, онда тиісті органдар сайлау комиссиясының өтініші бойынша мән-жайларды тексереді және өтінішті алған күннен бастап - үш күндік мерзімде, ал егер өтініш дауыс берілетін күн алдындағы бес күнге жетпейтін уақыт ішінде не дауыс берілетін күні алынған жағдайда дереу өтініш бойынша шешім шығарады.

Сайлау комиссиясының және оның мүшелерінің шешімдері мен іс-әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) жасалған шағымды, егер Конституциялық заңда өзгеше көзделмесе, жоғары тұрған комиссия шағым түскен күннен бастап **үш күннің ішінде** қарайды.

Мерзімдердегі айырмашылыққа назар аударған жөн: 5 күн сайлау комиссиясының және оның мүшелерінің 3 күндік мерзімі белгіленген шешімдері мен әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) емес, азаматтар мен ұйымдардың сайлау заңнамасын бұзу туралы өтініштері қаралады.

Орталық сайлау комиссиясына сайлау комиссияларының шешімдерін тоқтата тұру және Конституциялық заңды бұзушылықтар анықталған кезде олардың шешімдерінің күшін жою құқығы берілген.

Бұдан басқа, бұзушылықтар анықталған кезде сайлау комиссиясының қызметі сайлау комиссиясын құрайтын органның шешімі бойынша немесе ОСК өтініші негізінде сот шешімімен тоқтатылуы мүмкін.

Бұзылған сайлау құқықтарын қорғау туралы

ҚР Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексінің (бұдан әрі - Кодекс) нормаларына сәйкес сайлауға қатысатын азаматтар мен қоғамдық бірлестіктердің сайлау құқықтарын қорғау туралы әкімшілік істер бойынша іс жүргізу мыналар арқылы жүзеге асырылады:

Талап қоюды беру (Кодекстің 162-бабы) - Мемлекеттік органның, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органының, сайлау комиссиясының, кәсіпорынның, ұйымның, олардың лауазымды адамдарының шешімімен, әрекетімен (әрекетсіздігімен) сайлау немесе сайлану, сайлауға, референдумға қатысу құқығы бұзылады деп есептейтін азамат, қоғамдық бірлестік, сайлау комиссиясының мүшесі, кандидаттар мен саяси партиялардың сенім білдірген адамдары, саяси партиялардың кеңесші дауыс беру құқығы бар өкілдері, саяси партиялардың, өзге де қоғамдық бірлестіктердің, коммерциялық емес ұйымдардың байқаушылары осы Кодекстің 16-тарауында және ҚР басқа да заңдарында белгіленген соттылық бойынша сотқа талап қоюды беруге құқылы.

Сайлауға қатысатын азаматтар мен қоғамдық бірлестіктердің сайлау құқықтарын қорғау туралы әкімшілік істі қалай қаралатындығы туралы Кодекстің 163-бабында баяндалған:

- егер Конституциялық заңда өзгеше көзделмесе, сайлауды дайындау және өткізу кезеңінде, сондай-ақ дауыс беру күнінен бастап бір ай ішінде келіп түскен талап қою – бес күндік мерзімде, ал дауыс беру күніне дейін бес күнге жетпейтін мерзімде, дауыс беру күні және сайлаудың қорытындылары жарияланғанға дейін келіп түскен талап қою дереу қаралуға тиіс;

- сайлаушылардың тізімдерін түзету қажеттігі туралы сайлау комиссиясының шешіміне шағым жасау туралы талап қою келіп түскен күні қаралуға тиіс;

- талап қоюды сот талап қоюшының, тиісті сайлау комиссиясы немесе мемлекеттік орган, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органы, кәсіпорын, ұйым өкілінің, прокурордың қатысуымен қарайды. Сот отырысының уақыты мен орны туралы тиісті түрде хабарланған аталған адамдардың сотқа келмей қалуы әкімшілік істі қарауға және шешуге кедергі болмайды.

Кодекстің 164-бабында соттың шешімі, оған шағым жасау, прокурордың апелляциялық өтінішхаты бойынша қайта қарау, наразылық білдіру және орындау нормасы келтірілген:

- талап қою негізді деп танылған соттың шешімі бұзылған сайлау құқығын қалпына келтіру үшін негіз болып табылады;

- бірінші сатыдағы соттың шешіміне, егер «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық заңында өзгеше көзделмесе, шешімнің көшірмесі табыс етілген күннен бастап үш күн ішінде апелляциялық шағым берілуі, прокурор апелляциялық өтінішхат келтіруі мүмкін;

- апелляциялық сатыдағы соттың қаулысы шағым жасауға және наразылық білдіруге жатпайды (Апелляциялық шағым 3 күн мерзімде қаралады);

- заңды күшіне енген соттың шешімі тиісті мемлекеттік органға, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органына, кәсіпорынға, ұйымға, сайлау комиссиясының төрағасына жіберіледі. Сот шешімінің орындалмауына кінәлі лауазымды адамдар заңда белгіленген жауаптылықта болады.

2. МӘСЛИХАТ ДЕПУТАТТАРЫН САЙЛАУ БОЙЫНША ДАУЫС БЕРУ ЖӘНЕ ДАУЫС БЕРУ ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫН АНЫҚТАУ ТӘРТІБІ

2.1. САЙЛАУШЫЛАР ТІЗІМДЕРІ

Сайлаушылар тізімдерін салыстырып тексеруді жүргізу

Сайлаушылар тізімдері белсенді сайлау құқығын жүзеге асырудың негізгі құралдарының бірі болып табылады. Нақтылы сайлау учаскесінде азаматты сайлаушылар тізіміне енгізу үшін оның осы сайлау учаскесінің аумағында тұрғылықты жері бойынша тіркелу фактісі негіз болады.

Қазақстан Республикасы Орталық сайлау комиссиясының 2018 жылғы 23 тамыздағы № 11/196 және № 11/197 қаулыларымен Сайлаушылар мен сайлау учаскелерінің шекаралары туралы мәліметтерді салыстырып тексеру және ұсыну қағидасы және Сайлаушылардың дауыс беруге арналған тізімдерін қалыптастыру, сондай-ақ оларды сайлау комиссияларына ұсыну қағидасы бекітілген (*Орталық сайлау комиссиясының 2026 жылғы 30 маусымдағы № 23/37 қаулысымен енгізілген өзгерістермен қолданыстағы редакцияда*).

Сайлаушылардың дауыс беруге арналған тізімдерін қалыптастыруды төмендегі құрылымдар жүзеге асырады:

1) сайлаушылардың тізімін жасайтын және оны тиісті сайлау комиссияларына беретін жергілікті атқарушы орган;

2) аумақтық сайлау комиссиясы – астананың, облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, ауданның, қаланың, қаладағы ауданның сайлаушылар туралы мәліметтердің өзектілігі мен анықтығын, дауыс беруге арналған сайлаушылар тізімдерінің уақтылы әрі дұрыс жасалуын және олардың барша жұрттың танысуы үшін ұсынылуын бақылайтын сайлау комиссиясы;

3) учаскелік сайлау комиссиясы – қажет болса, сайлаушыларға тізім танысу үшін берілгеннен кейін жоғары тұрған сайлау комиссиясын хабардар ете отырып, сайлаушылар тізіміне өзгерістер енгізетін сайлау комиссиясы.

Әрбір сайлаушы сайлау жарияланған немесе тағайындалған кезден бастап тиісті жергілікті атқарушы органда сайлаушы ретінде тіркелуге құқылы.

Сайлаушылардың тізімдері әліпби немесе өзге тәртіппен жасалады. Тізімде сайлаушының тегі, аты, әкесінің аты (егер ол жеке басын куәландыратын құжатта көрсетілсе), туған жылы (он сегіз жастағылар үшін – қосымша күні мен айы), жеке сәйкестендіру нөмірі мен тұрғылықты мекенжайы көрсетіледі.

Сайлаушылар тізімдеріне:

1) Қазақстан Республикасының белсенді сайлау құқығы бар азаматтары енгізіледі;
2) азаматтар тиісті сайлау учаскелерінің аумағындағы тұрғылықты жері бойынша енгізіледі;

3) демалыс үйлерінде, санаторийлік-курорттық ұйымдарда, стационарлық жағдайда емделіп жатқан, шалғай жерде және қатынасу қиын аудандарда орналасқан, азаматтар тұратын мекендерде, шалғайдағы мал шаруашылығы учаскелерінде, **үздіксіз жұмыс істейтін өндірісі бар ұйымдарда, жұмысты вахталық әдіспен ұйымдастыру орындарында**, қоғамнан уақытша оқшаулауды қамтамасыз ететін арнаулы мекемелерде құрылған сайлау учаскелері бойынша сайлаушылардың тізімдері аталған мекемелердің басшылары, тиісті әкімдері ұсынған деректер негізінде енгізіледі.

4) әскер бөлімдері бойынша әскер бөлімдерінде тұрған әскери қызметшілердің барлығы, сондай-ақ олардың отбасы мүшелері және әскер бөлімдері орналасқан жерлерде тұратын басқа да сайлаушылар, әскер бөлімдерінің командирлері берген мәліметтер негізінде енгізіледі.

заңдағы
новелла

Әскер бөлімдерінен тыс жерлерде тұратын әскери қызметшілер сайлаушылар тізіміне тұрғылықты жері бойынша жалпы негізде енгізіледі.

Жатақханаларда тұратын, орта арнаулы және жоғары оқу орындарында, сондай-ақ жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің кәсіптік оқу бағдарламалары бойынша күндізгі оқу нысанында оқитындар сайлаушылардың тізіміне жатақхананың орналасқан жері бойынша енгізіледі.

Азамат сайлаушылардың бір ғана тізіміне ене алады.

	<p>Әрбір сайлау учаскесі бойынша тізімдерге өзінің шешімімен учаске құрған әкім қол қояды және ол дауыс беру басталардан 20 күн бұрын акт бойынша УСК ұсынылады. Жергілікті атқарушы органдардың сайлау комиссиясына тізімдерді ұсынуы дербес деректер және оларды қорғау, ақпараттық қауіпсіздік туралы заңдардың талаптары сақтала отырып жүзеге асырылады.</p>
	<p>Дауыс беру күнінен 15 күн бұрын тұрғылықты жері бойынша құрылған сайлау учаскелері бойынша тізімдер өздері туралы деректермен танысу үшін азаматтарға ұсынылады. Осы кезеңде сайлау комиссиясы мүшелерінің сайлау учаскесінде ТҰРАҚТЫ КЕЗЕКШІЛІГІН ұйымдастыру қажет. УСК тізімді нақтылайды, азаматтарды тізіммен таныстырады, қателіктер мен жаңсақтықтар туралы өтініштерді қарайды және тізімге тиісті өзгерістер енгізу туралы мәселелерді шешеді.</p>
	<p>Уақытша болу орындарында (демалыс үйлерінде, санаторийлік-курорттық ұйымдарда, стационарлық жағдайда емделіп жатқан, үздіксіз жұмыс істейтін өндірісі бар ұйымдарда, жұмысты вахталық әдіспен ұйымдастыру орындарында, қоғамнан уақытша оқшаулауды қамтамасыз ететін арнаулы мекемелерде құрылған сайлау учаскелері бойынша сайлаушылардың тізімдері азаматтарға танысу үшін дауыс беруге 5 күн қалғанда ұсынылады және дауыс беру күнінің алдындағы күндегі жағдай бойынша міндетті түрде нақтылануға тиіс.</p>

Әрбір азамат тізімдегі **өзі туралы деректерді тексеруге** және тізімге енгізілмегеніне, дұрыс енгізілмегеніне немесе тізімнен шығарып тасталғанына, сондай-ақ тізімдегі өзі туралы деректерде жаңсақтық жіберілгеніне шағым жасауға **құқылы**. Бұл ретте **азаматтардың дербес деректерін** жарияламау туралы заңнаманың талаптарын сақтау қажет.

Азамат өзі туралы деректерді жеке басын куәландыратын құжатты көрсеткен кезде ғана тексере алады.

Тізімді ақпараттық стендтерде және басқа да жалпыға қолжетімді орындарда орналастыруға жол берілмейді.

Тізімге өзгерістер сайлаушының тізімдерге енгізу, олардан алып тастау не тізімдерге түзетулер енгізу қажеттігі туралы жазбаша өтініші негізінде енгізіледі. Өтінішті тиісті сайлау комиссиясы **өтініш комиссияға келіп түскен күні** қарайды.

Өтініш берушінің пайдасына шешім қабылданған жағдайда УСК сайлауға қатысуға құқығы бар азаматтардың тізіміне өзгерістер енгізу туралы шешім шығарады және **тізімге дереу тиісті түзетулер** енгізеді.

Егер қате аты-жөні, тегінде болса, онда өзгертулер тізімнің өзінде, осы толық аты-жөні, тегі көрсетілген жолға оны сызып тастау (сызық сызу) және толық аты-жөні, тегінің дұрыс жазылуын жазу, бұл ретте УСК аты-жөні, тегін өзгерту туралы өтініш пен хаттаманың бар екендігі ескертпеге енгізілуі тиіс.)

Сайлау комиссиясы өтініш мақұлданбаған жағдайда өтініш берушіге оның өтінішінің мақұлданбағаны туралы уәжді шешімнің көшірмесін дереу береді.

Шешімге сайлау комиссиясы орналасқан жердегі тиісті сотқа шағым жасалуы мүмкін, сот шағымды келіп түскен күні қарайды. Өтініш беруші үшін оң шешім қабылданған жағдайда сайлаушылар тізімін түзетуді немесе тізімге енгізілмеген сайлаушыны енгізуді сайлау комиссиясы **дереу** жүргізеді.

Сайлаушылар тізіміне өзгерістер енгізілген жағдайда, учаскелік сайлау комиссиясы бұл туралы жоғары тұрған сайлау комиссиясына хабарлайды.

УСК азаматтарды қажетті ақпаратпен қамтамасыз етеді:

- сайлау комиссиясының орналасқан жері, телефондары және оның жұмыс кестесі туралы;

- дауыс беру учаскесінен тыс жерде дауыс беруге өтініш беру мүмкіндігі, сондай-ақ дауыс беру учаскесінен тыс жерде дауыс беруге арналған куәліктерді алу туралы.

Дауыс беру күніне дейін он күннен кешіктірмей **УСК САЙЛАУШЫЛАРДЫ** дауыс беру уақыты мен орны туралы бұқаралық ақпарат құралдары арқылы және азаматтарға сайлауға шақырулар жеткізу жолымен **ХАБАРДАР ЕТЕДІ**.

Дауыс беру құқығына арналған есептен шығару куәліктері

Сайлаушылар тізімдерін танысу үшін ұсыну (дауыс беру күніне 15 күн қалғанда) мен сайлау күні арасындағы кезеңде сайлаушы өзінің болу орнын өзгертсе, учаскелік сайлау комиссиясы оның өтініші бойынша оған дауыс беру құқығына арналған есептен шығару куәлігін береді.

Есептен шығару куәліктерін беру мерзімдері: **дауыс беру күніне 15 күн қалғаннан бастап және дауыс беру күнінің алдындағы күннің сағат 18.00-іне дейін.**

Қазақстан Республикасы Орталық сайлау комиссиясының 2009 жылғы 8 сәуірдегі № 161/306 қаулысымен бекітілген Дауыс беру құқығын беретін есептен шығару куәліктерін беру және есепке алу қағидалары (Орталық сайлау комиссиясының 2026 жылғы 30 маусымдағы № 23/37 қаулысымен енгізілген өзгерістермен қолданыстағы редакцияда).

Облыстық, республикалық маңызы бар қалалар мен Республика астанасының сайлау комиссиялары есептен шығару куәліктерінің бланкілерін **дауыс беру күніне дейін жиырма күннен кешіктірмей**, тиісті аудандық, қалалық, қаладағы аудандық сайлау комиссияларына бөледі және береді.

Аудандық, қалалық, қаладағы аудандық сайлау комиссиялары дауыс беру күніне дейін **он алты күннен кешіктірмей** есептен шығару куәліктерінің бланкілерін учаскелік сайлау комиссияларына бөледі және береді.

Есептен шығару куәліктерінің бланкілерін аумақтық сайлау комиссиясынан УСК-на беру АСК-ның және УСК-ның төрағасы мен хатшысы қол қоятын, одан кейін олардың мөрлерімен расталатын, белгіленген үлгідегі қабылдау-беру актісімен ресімделеді.

Қабылдау-беру актісі екі данада жасалады, олардың біреуі жоғары тұрған сайлау комиссиясында қалады, ал екіншісі төмен тұрған комиссияға беріледі.

Пайдаланылмаған дауыс беру құқығын беретін есептен шығару куәліктерінің бланкілерінің **күші жойылып**, тиісті хаттама жасалады.

Есептен шығару куәлігі сайлаушыға (не оның өкіліне сенімхат бойынша) нысан бойынша есептен шығару куәлігін алу жөніндегі өтініші негізінде беріледі.

Өтінішті сайлаушының жеке өзі және түсінікті етіп толтыруы керек.

Егер дауыс беру құқығын беретін есептен шығару куәлігі сенім білдірілген азаматқа берілсе, онда өтінішке **сенімхат қоса берілуге** тиіс.

Учаскелік сайлау комиссиясына келіп түскен өтініш бойынша есептен шығару куәлігін толтыруды комиссияның төрағасы немесе мүшесі сайлаушының қалауы бойынша мемлекеттік немесе орыс тілінде жүргізеді.

Есептен шығару куәлігінің бес таңбалы сериялық нөмірі болады және онда сайлаушы, оның жеке басын куәландыратын құжаты, тұрғылықты жерін тіркеу мекенжайы, тұрғылықты жері бойынша сайлау учаскесінің нөмірі мен орналасқан жері, сайлаудың атауы, сондай-ақ мәслихат депутаттарын сайлау кезінде тиісті сайлау округі туралы мәліметтер қамтылады.

Енгізілген өтініш бойынша есептен шығару куәлігін берген УСК мүшесі республикалық сайлауға қатысуға құқығы бар сайлаушылардың тізіміндегі сайлаушы тегінің тұсындағы "ескертпе" деген бағанға есептен шығару куәлігінің берілгені туралы жазбаны, оның бес таңбалы сериялық нөмірін, берілген күнін енгізеді және өзінің қолын қояды

- Жоғалып қалған есептен шығару куәліктері **қалпына келтірілмейді**;
- Есептен шығару куәліктерінің телнұсқалары **берілмейді**.

Атап өту маңызды: мәслихат депутаттарын сайлауда есептен шығару куәлігі сайлаушыға бюллетеньдерді тек болған орнындағы учаскенің округі тұрғылықты жері бойынша тізімге енгізілген учаскенің округімен сәйкес келетін сайлау деңгейлері бойынша ғана алуға құқық береді.

- Есептен шығару куәлігінде депутаттарды сайлау бойынша тиісті сайлау округі көрсетіледі;
- басқа сайлау округінде немесе бір елді мекен шегінде басқа сайлау учаскесінде дауыс беруді қалайтын сайлаушыларға есептен шығару куәлігі берілмейді.

Мәслихат депутаттары сайлауының ерекшелігі:

1. Егер сайлаушы облыс шегінде, бірақ облыстық мәслихатқа сайлау бойынша өзінің бірмандаттық округінен тыс жерде болса – **бір** есептен шығару куәлігі беріледі: партиялық тізімдер бойынша.

2. Егер сайлаушы облыстық мәслихатқа сайлау бойынша өзінің бірмандаттық округінде, бірақ аудандық (қалалық) мәслихатқа сайлау бойынша өзінің округінен тыс жерде болса – **екі** куәлік беріледі: партиялық тізімдер бойынша және облыстық бірмандаттық округ бойынша.

3. Егер сайлаушы аудандық (қалалық) мәслихатқа сайлау бойынша өзінің округі шеңберінде басқа елді мекенде болса – **үш** куәлік беріледі: барлық деңгейлер бойынша.

4. Егер сайлаушы басқа облыста (астанада, республикалық маңызы бар қалада) болса – куәлік берілмейді.

Әрбір есептен шығару куәлігінің түсі оның деңгейіндегі бюллетеньнің түсіне сәйкес келеді.

Есептен шығару куәліктері: нешеу беріледі

Сайлаушы қайда болады		А Облыстың партиялық тізімдері	Б Облыстың бірмандаттық округі	В Ауданның (қаланың) бірмандаттық округі	Беріледі
1	Облыс шегінде, бірақ облыстық мәслихаттың өзінің бірмандаттық округінен тыс жерде		—	—	1
2	Облыстық мәслихаттың өзінің бірмандаттық округінде, бірақ аудандық (қалалық) мәслихаттың өзінің округінен тыс жерде			—	2
3	Аудандық (қалалық) мәслихаттың өзінің округі шегінде, басқа елді мекенде				3
4	Басқа облыста (астанада, республикалық маңызы бар қалада)	—	—	—	0
! Әрбір куәліктің түсі оның деңгейіндегі бюллетеньнің түсіне сәйкес келеді.					

УСК, егер сайлаушы басқа облыста (астанада, республикалық маңызы бар қалада) дауыс беру үшін есептен шығаруды сұраса, не істейді:

Беруден бас тартады және себебін сабырмен түсіндіреді. Сайлаушы талап етсе, дауласпай негізді қайталайды.

Болжамды тұжырым: «Мәслихаттарға сайлау әрбір облыста (астанада, республикалық маңызы бар қалада) бөлек өтеді, біз берген есептен шығару куәлігі тек біздің облыстың аумағында жарамды».

Сайлаушылардың дауыс беруге арналған үй-жайдан тыс жерде дауыс беруге өтініштері

Азамат тұрған жерінде дауыс беруді ұйымдастыруға мынадай негіздер бойынша УСК-на жазбаша өтініш бере алады:

- денсаулық жағдайына,
- отбасының сырқат мүшесіне күтім жасау себебіне,
- дауыс беру учаскелері құрылмаған шалғайдағы және қатынасу қиын аудандарда болуына байланысты

Мұндай өтініштер тізімдер азаматтардың танысуына ұсынылған кезден бастап және дауыс беру күні сағат 12.00-ден кешіктірілмей берілуі мүмкін. УСК келіп түскен өтініштерді есепке алуды ұйымдастырады.

Тізімдердегі «Ескерту» бағанында «тұрған жерінде дауыс беру» деген белгі қойылады.

Келіп түскен өтініштердің жеке тізілімін жүргізу ұсынылады, бұл кейіннен үйде дауыс беруді ұйымдастыратын сайлау комиссиялары мүшелерінің жұмысын айтарлықтай жеңілдетеді.

Үлгі:

Сайлау учаскесінен тыс жерде дауыс беруді ұйымдастыруға келіп түскен өтініштердің тізілімі

№ р/н	Өтінішті қабылдау күні	Сайлаушының тегі, аты, әкесінің аты	Сайлаушының тұрғылықты мекенжайы	Өтініш беру себебі	Дауыс беруді қай жерде	Ескерту
----------	------------------------------	---	--	-----------------------	---------------------------	---------

					ұйымдастыру керек	
1	09.08.20	Жумабаев Ерлан	Липовая көшесі 23 үй, 4 пәтер.	Денсаулық жағдайы	Липовая көшесі, 23 үй, 4 пәтер.	
2.	12.08.20	Петровская Лидия Ивановна	Абай даңғылы, 32 үй, 2 пәтер	Отбасының науқас мүшесіне күтім	Сейфуллин көшесі, 12 үй	Науқыстың тұрғылықты жері бойынша

2.2. ДАУЫС БЕРУГЕ АРНАЛҒАН ҮЙ-ЖАЙДЫ ЖАБДЫҚТАУ

Дауыс беруге арналған үй-жай

Сайлауда дауыс беру арнайы бөлінген үй-жайларда өткізілуі тиіс. ҚР Орталық сайлау комиссиясының 2012 жылғы 23 қазандағы № 21/183 қаулысымен бекітілген «Сайлау учаскесінде дауыс беруге арналған үй-жайды, дауыс беру пунктін жарақтандыру жөніндегі нұсқаулық». Нұсқаулықта учаскедегі дауыс беруге арналған үй-жайды жабдықтау мәселелері, мүгедектігі бар азаматтар үшін дауыс беруге арналған үй-жайды жабдықтау ерекшеліктері егжей-тегжейлі көрсетіледі.

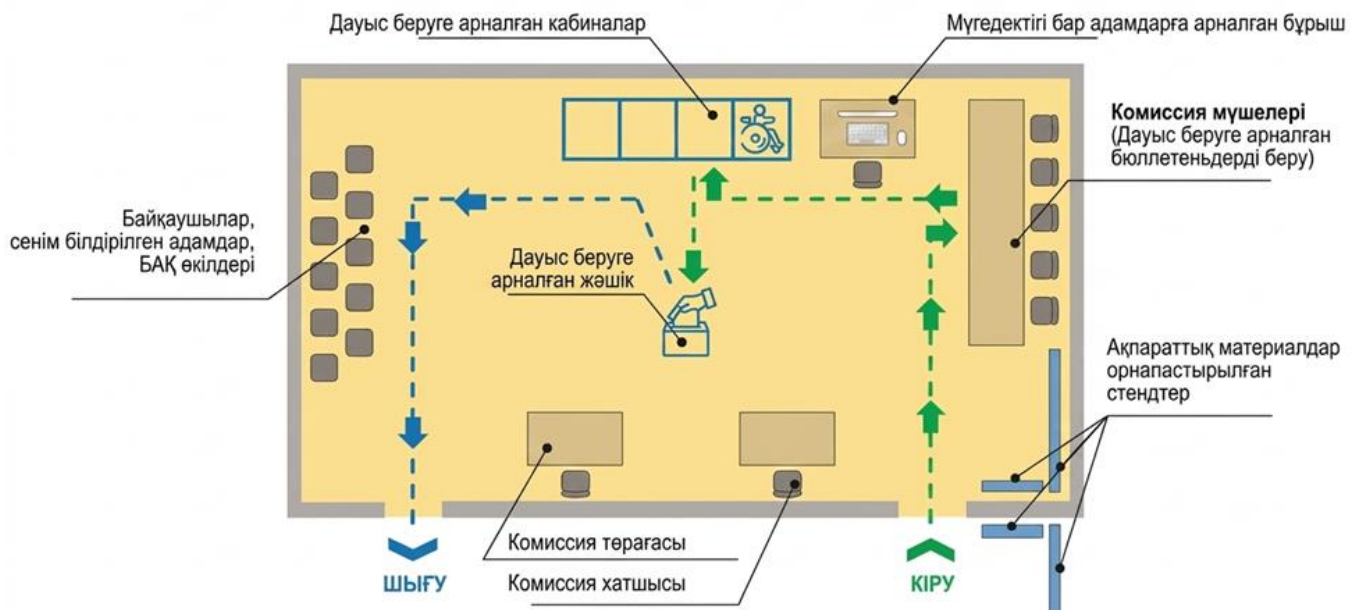
Сайлау учаскесі орналасқан ғимаратта **учаскенің нөмірі** көрсетіле отырып, дауыс беруге арналған үй-жайдың орналасқан жерінің **көрсеткіштері** ілінеді. Егер бір ғимаратта бірнеше сайлау учаскелері орналасса, **барлық учаскелердің нөмірлері бар көрсеткіштер** ілінеді.

Дауыс беруге арналған үй-жайда арнайы бөлінген көрнекі орынға Қазақстан Республикасының **Мемлекеттік Елтаңбасы**, оның сол жағына **Мемлекеттік Ту** орнатылады

Үй-жайларда құпия дауыс беруге арналған кабиналар жеткілікті мөлшерде орнатылып, бюллетень беру орындары белгіленуі және дауыс беру жәшіктері дауыс берушілер оларға жақындағанда міндетті түрде құпия дауыс беру кабиналары арқылы өтетіндей етіп орналастырылуы тиіс.

Сонымен қатар байқаушыларға, сенім білдірілген адамдарға, бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдеріне және комиссиясының мүшелеріне дауыс беру жәшіктерін, құпия дауыс беру кабиналарына кіріп-шығу орындарын байқау мүмкіндігі қамтамасыз етілуі қажет.

Сайлау учаскесінің схемасы

Дауыс беру үй-жайында мыналар орнатылады:

- үстелмен немесе тұғырлықпен, қаламдармен жабдықталған жасырын дауыс беруге арналған кабиналар;
- ОСК белгілеген стандарттарға сәйкес дайындалған, мөлдір материалдан жасалған дауыс беруге арналған жәшіктер — бір тұрақты және екі тасымалданатын;
- комиссиясының мүшелеріне арналған үстелдер мен орындықтар;
- Байқаушыларға, сенім белгірілген адамдарға және бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдеріне арналған орындықтар;
- телефон аппараты, сейф немесе металл шкаф, калькулятор, үстел шамы, сағат.

Дауыс беруге арналған үй-жай сайлауға қатысушылар үшін қажетті ақпараты бар ақпараттық стенділермен жарақталады.

Ақпараттық стенділер сайлаушылар үшін қолжетімділік пен қолайлылықты ескере отырып, мынадай ақпараттың мазмұнымен орналастырылады:

1. Тегі, аты, әкесінің аты, комиссиядағы лауазымы, тұрғылықты жері (елді мекені) көрсетіледі.
2. Жоғары тұрған сайлау комиссияларының, соттардың, прокуратура органдарының, құқық қорғау органдарының мекенжайлары мен телефон нөмірлерінің тізімі.
3. УСК белгілеген дауыс беруге арналған үй-жайдағы тәртіп ережелері.
4. Дауыс беруге арналған бюллетеннің үлгісі.
5. Дауыс беру нәтижелері туралы хаттаманың көшірмесіне арналған орын.

Сайлау учаскесінде міндетті түрде **көшірме аппараты** және **біреуі мүгедектігі бар азаматтарға арналған кемінде екі компьютер болуы тиіс.**

Комиссия мүшелері орналасқан жерлерде «Төраға», «Төрағаның орынбасары», «Хатшы», «Комиссия мүшелері» деген жазулар, сондай-ақ әліпби әріптері немесе көше атаулары мен үй нөмірлері бар көрсеткіштер орнатылады

Сонымен қатар, дауыс беруге арналған үй-жайда:

- УСК мөрі;
 - кіріс құжаттарды тіркеу журналы; шығыс құжаттарды тіркеу журналы; Қазақстан Республикасының саяси партияларының, аккредиттелген қоғамдық бірлестіктердің, коммерциялық емес ұйымдарының байқаушыларын тіркеу журналы; Қазақстан Республикасының БАҚ өкілдерін, Партиялық тізімдерін ұсынған Қазақстан Республикасы саяси партияларының сенім білдірілген адамдарын тіркеу журналы, жеке және заңды тұлғалардың өтініштерін тіркеу журналы;
 - Конституциялық заңы, сондай-ақ өзге де ақпараттық-әдістемелік материалдар;
 - дауыс беруге арналған жәшіктерді мөрлеуге немесе пломбалауға арналған құрылғылар, құжаттамалар, пломбалар;
 - кеңсе керек-жарақтары **болуы керек.**
- Сайлау кезінде дауыс беруге арналған үй-жайларда сайлау құжаттамасының, жабдықтар мен өзге де материалдардың сақталуы қамтамасыз етіледі.

Мүгедектігі бар азаматтар үшін жағдайлар ұйымдастыру

Конституциялық Заңмен, Сайлау учаскесінде дауыс беруге арналған үй-жайды, дауыс беру пунктін жарақтандыру жөніндегі Нұсқаулықпен, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Орталық сайлау комиссиясының 2018 жылғы 21 желтоқсандағы №24/217 қаулысымен бекітілген мүгедектігі бар азаматтардың сайлау құқықтарын қамтамасыз ету жөніндегі ұсынымдармен реттеледі.

Дауыс беру үй-жайын жабдықтау кезінде мүгедектігі бар адамдардың кедергісіз кіріп-шығуына және дауыс беруіне жағдай жасалуы тиіс.

Дауыс беру өтетін үй-жай орналасқан ғимараттың кіреберісінде тұтқалар, төсемдер, пандустар, көтергіш механизмдер және басқа да қажетті бейімдеу құралдары қарастырылуы тиіс.

Дауыс беру үй-жайларында мыналарды қарастыру қажет:

- әртүрлі тактильді көрсеткіштер (мүмкіндігінше);
- тірек-қимыл аппаратының функциялары бұзылған, оның ішінде арбаларды пайдаланатын сайлаушылардың қолжетімділігін ескере отырып, жасырын дауыс беруге арналған кабиналар;
- мүгедектігі бар адамдарға арналған арнайы жабдықталған орын (бұрыш), оның құрамында:
- диагоналі кемінде 54 сантиметр монитормы бар компьютер және көзі нашар көретін азаматтар үшін бейімделген форматта ақпарат болуы тиіс;
- құлаққаптар;
- қосымша жарықтандыру және үлкейткіш әйнектер (лупалар).

Жергілікті атқарушы органдар Конституциялық Заңның 48-бабының 2-1-тармағына сәйкес мүгедектігі бар азаматтардың сайлау құқықтарын қамтамасыз ету мақсатында дауыс беру үй-жайларына кедергісіз қол жеткізуі үшін жағдай жасау арқылы сайлау комиссияларының жұмысына жәрдем көрсетуге міндетті:

1) дауыс беруге арналған үй-жайларды ғимараттардың бірінші қабаттарында орналастыруды, пандустардың немесе көтергіш механизмдердің, төсеніштердің, тактильді көрсеткіштердің болуын (уақытша рұқсат етіледі), есіктердің қажетті ойықтарын, есіктердің жақындатқыштарды, есіктердің автоматты түрде ашылуын, жеткілікті жарықтандыруды көздеу;

2) ыңғайлы кірме және жаяу жүргінші жолдарының, мүгедектігі бар азаматтардың автокөліктұрағы үшін арнайы орындарды ескеру;

3) Қазақстан Республикасының әлеуметтік инфрақұрылым объектілерінің қолжетімділік картасына сайлау учаскелерін енгізу; inva.gov.kz интернет-сайтында сайлау учаскелері туралы өзекті ақпаратты, оның ішінде аумақтық сайлау комиссиялары мен мүгедектігі бар адамдардың қоғамдық бірлестіктерінің мониторингтік қорытындыларын ескере отырып, тоқсан сайын байқауды қамтамасыз ету;

4) дауыс беруге арналған үй-жайда мүгедектігі бар адамдар үшін қазіргі заманғы тифлотехникалық құралдар, сурдотехникалық құралдар және басқа қазіргі заманғы ассистивтік құралдар, оның ішінде Брайль шрифті пайдалана отырып, сайлау учаскесінің ақпараттық маңдайшасын пайдалануды көздеу;

5) дауыс беру күні мүгедектігі бар адамдарды сайлау учаскелеріне тасымалдау бойынша инвентаризацияларын ұйымдастыруды көздеу;

6) сайлау комиссияларымен және мүгедектігі бар адамдардың қоғамдық бірлестіктерімен бірлесіп, сайлау науқандарын өткізу кезеңінде сайлау учаскелерінің дайындығын мониторингілеу жөніндегі ісшараларды көздеу.

Сайлау учаскесінде дауыс беруге арналған үй-жайды жабдықтауды жергілікті атқарушы органдар қамтамасыз етіледі.

Көру және есту қабілеті бұзылған сайлаушылардың едәуір бөлігі дауыс береді деп күтілетін сайлау учаскелеріне жергілікті атқарушы органдар мен қоғамдық бірлестіктердің көмегімен сурдо тілінің мамандары (оның ішінде онлайн режимінде) және саңырау аудармашылар тартылуы мүмкін.

Сайлау комиссиялары мүгедектігі бар сайлаушылар туралы мәліметтер негізінде арнайы ақпараттық материалдарды, тифлотехникалық және сурдотехникалық құралдарды, өзге де ассистивтік технологияларды қолдану, сондай-ақ ымдау тілі мамандары мен тифлосурдо аудармашыларды (соның ішінде офлайн форматта) тарту қажеттілігін айқындайды.

Жергілікті атқарушы органдар мен сайлау комиссиялары мүгедектігі бар адамдардың қоғамдық бірлестіктерімен бірлесіп, сайлау учаскелерінің қолжетімділігіне мониторинг жүргізеді және анықталған кемшіліктерді жою бойынша шаралар қабылдайды.

Дауыс беру күнінің алдындағы күнгі УСК жұмысы

Дауыс беру күнінің алдындағы күні УСК сайлау күніне дайындық жұмысын аяқтайды, бюллетеньдермен жұмыс жүргізеді, есептен шығару куәліктерін беруді аяқтайды, дауыс беру күні жұмыс істеу үшін құжаттама дайындайды. Дауыс беру күні УСК барлық мүшелерінің міндеттерін бөледі және іс-қимыл тренингін жүргізеді.

Сайлау қарсаңында комиссия жұмысы қаншалықты мұқият жүргізілсе, дауыс беру күні комиссия мүшелері өздерін тыныш және сенімді сезінеді.

Дауыс беру күнінің алдындағы күнгі УСК іс-қимыл алгоритмі:

Құжаттама (Тізімдер және бюллетеньдер)	Құрылғылар (Қауіпсіздік)	Команда (Синхронизация)
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Есептен шығару куәліктерін беруді аяқтау (18:00 дейін), қолданылмағандары жойылады (сейф). ✓ Бюллетеньдерді қайта есептеу, бумаларға бөлу (10, 50, 100 дана). ✓ Тасымалданатын жәшіктер үшін маршруттарды белгілеу (арыздар дауыс беру күні 12:00-дейін қабылданады). 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Кабиналарды, жәшіктерді, МБТ үшін ЖК тексеру. ✓ Бюллетеньдер сейфке салынады, мөр басылады. ✓ Үй-жай полиция қызметкерлерінің қорғауына тапсырылады. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Рөлдерді бөлу, іс-қимылдарды репетициялау, АСК-мен байланысты тексеру.

	<p>Сайлаушылар тізімімен жұмыс:</p> <ul style="list-style-type: none"> - сайлаушылардың тізімге енгізу қажеттілігі туралы өтініштерін қарау, одан түзетулер немесе алып тастау, сайлаушылардың өтініштері бойынша тізімге қажетті өзгерістер енгізу; - нақтыланған тізімді тексеру; - аумақтық сайлау комиссиясына тізімге енгізілген азаматтардың саны туралы хабарлау; - бюллетеньдерді беру тәртібін анықтау және бюллетеньдерді беруге жауапты комиссия мүшелері арасында тізімдерді бөлу; - дауыс беруге арналған үй-жайдан тыс жерде дауыс беру туралы алынған өтініштердің тізілімін жасау; - сайлаушылар тізіміне енгізу үшін УСК өтініштері мен хаттамаларының нысандарын дайындау.
	<p>Есептен шығару куәліктерімен жұмыс:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дауыс беретін күннің алдындағы күні сағат 18-ге дейін есептен шығару куәліктерін беру; - берілген есептен шығару куәліктерінің тізілімін немесе тізімдемесін жасау; - сағат 18:00-ден кейін пайдаланылмаған есептен шығару куәліктерін жою және тиісті актжасау. Жойылған есептен шығару куәліктері буып-түйіледі және актімен бірге сейфте сақталады; - учаскелік сайлау комиссиясының алынған, берілген және жойылған есептен шығару куәліктері туралы есепті аумақтық сайлау комиссиясына жолдауы.

	<p>Бюллетеньдермен жұмыс:</p> <ul style="list-style-type: none"> - бюллетеньдер мөрленген сейфте сақталады. Дауыс беруге арналған бюллетеньдер орналасқан үй-жайға мөр басылады және ішкі істер органдарының күзетіне тапсырылады; - дауыс беру күні қарсаңында бюллетеньдер қайта есептеледі; - дауыс беру күні жұмысты оңтайландыру үшін УСК беруге дайындалған бюллетеньдерді учаскеде тіркелген сайлаушылардың санына қарай (мысалы, 10, 50 немесе 100 бюллетеньден) алдын ала бумаларға бөлгені жөн; - УСК хатшысы бюллетеньдер саны туралы деректерді аумақтық сайлау комиссиясынан бюллетеньдерді алу туралы актілердің деректерімен салыстырады. Егер салыстырып тексеру нәтижесінде бюллетеньдердің немесе алу кезінде есепке алынбаған бюллетеньдердің жоғалғаны анықталса, бұл туралы тиісті аумақтық сайлау комиссиясына хабарланады, акт жасалады; - дауыс беру күні УСК мүшелеріне бюллетеньдерді беру және қайтару ведомосындайындау жүргізіледі.
	<p>Дауыс беруге арналған үй-жайдан тыс жерде дауыс беру туралы өтініштермен жұмыс:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дауыс беруге арналған үй-жайдан тыс жерде дауыс беру туралы өтініштерді қабылдау және тіркеу дауыс беру қарсаңындағы күні бойы және дауыс беру күні сағат 12-ге дейін жалғасады; - дауыс беруге арналған үй-жайдан тыс жерде дауыс беру туралы өтініштер болған кезде УСК төрағасы дауыс беру өткізілетін маршруттарды айқындайды; - УСК хатшысы сайлаушылардың белгілі бір маршруттарға сәйкес дауыс беруге арналған үй-жайдан тыс жерде дауыс беру мүмкіндігін беру туралы өтініштерінің тізілімінен үзінді көшірмелер жасауды бастайды (дауыс беру күні көрсетілген өтініштер сағат 12.00-ге дейін түсуі мүмкін екенін ескере отырып).
	<p>Дауыс беруге арналған үй-жайын дайындау:</p> <ul style="list-style-type: none"> - үй-жайда технологиялық және өзге де жабдықты орнату; - ақпараттық стендте заңда көзделген материалдардың болуын тексеру. Қажет болған жағдайда ақпараттық материалдарға өзгерістер енгізіледі; - дауыс беруге арналған үй-жайға барар жолда ғимаратта көрсеткіш-бағыттама-ларды орналастыру; - дауыс беру күні УСК жұмысы үшін қажетті сайлау құжаттарының, оның ішінде журналдардың, тізілімдердің және хаттамалар мен актілердің нысандарының болуын тексеру; - тізілімдер мен хаттамалар және актілер нысандарының болуын тексеруде дауыс беру күні УСК жұмысы үшін қажетті сайлау құжаттарының, оның ішінде журналдардың, тізілімдердің және хаттамалар мен актілердің нысандарының болуын тексеру; - УСК төрағасының, төраға орынбасарының, хатшының, мүшелерінің жұмыс орындарын жабдықтау, оларды қажетті кеңсе керек-жарақтарымен және материалдармен қамтамасыз ету; - көрінетін жерде эвакуациялау жоспары мен өрт қауіпсіздігі жөніндегі нұсқаулықтың болуын тексеру;

	<ul style="list-style-type: none"> - дауыс беру күні УСК мүшелерін учаскеге жеткізу үшін, дауыс беруге арналған үй-жайдан тыс жерде дауыс беруді өткізуді қамтамасыз ету және сайлау құжаттамасын жоғары тұрған комиссияға жеткізу үшін бөлінген автокөліктің дайындығын тексеру; - компьютерлік және ұйымдастыру техникасының пайдалануға дайын болуын тексеру.
	<p>УСК отырысын өткізу. Дауыс беру күніне дейін 1 күн қалғанда мынадай шешімдер қабылданатын отырыс өткізіледі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дауыс беру учаскесіндегі тәртіп қағидаларын бекіту туралы; - дауыс беру күні УСК мүшелерінің міндеттерін бөлу туралы; - жарғылық қызметіне сайлауды байқау жүргізу және сайлау өткізу кезінде қатысу кіретін аккредиттелген қоғамдық бірлестіктер мен коммерциялық емес ұйымдардың тізілімімен танысу туралы.
	<p>Іскерлік ойын өткізу. Дауыс беру күні комиссияның жұмысын ұйымдастыру мәселелері бойынша УСК мүшелерімен практикалық оқу-жаттығу өткізіледі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - оқыту фильмін көру; - аккредиттелген қоғамдық бірлестіктер мен коммерциялық емес ұйымдардың және бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдерімен өзара іс-қимыл жасау; - сайлау бюллетеньдерін беру, оның ішінде сайлаушылар тізімдеріне арналған трафареттерді пайдалану туралы; - сайлау учаскесінен тыс жерде дауыс беруді өткізу туралы; - дауыс беру аяқталғаннан кейін дауыстарды санау тәртібі; - хаттамаларды толтыру тәртібі.

УСК төтенше жағдайлар туындаған және дауыс беру үй-жайын босату қажеттілігі туған жағдайда комиссия мүшелерінің іс-қимылдарын пысықтау бойынша жаттығу өткізеді.

Жоғарыда аталған барлық іс-шаралар аяқталғаннан кейін:

- УСК төрағасы полиция қызметкерінің қатысуымен сайлау құжаттамасын сейфке салып, сейфті мөрлейді;

- дауыс беру үй-жайы мөрленіп, полиция қызметкерінің күзетіне тапсырылады.

УСК төрағасы дауыс беру учаскесінің дауыс беруді өткізуге дайын екендігі туралы аумақтық және округтік сайлау комиссиясына хабарлайды, комиссия құрамының бар екендігін мәлімдейді, сондай-ақ дауыс беру үй-жайының ашылғаны және дауыс беру барысы туралы ақпаратты беру уақыты мен дауыс беру күні ақпарат берілетін телефон нөмірлерін нақтылайды.

2.3. САЙЛАУ КҮНІ САЙЛАУШЫЛАРДЫҢ ДАУЫС БЕРУІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Дауыс беру уақыты

Дауыс беру жергілікті уақыт бойынша 7.00-ден 20.00-ге дейін жүргізіледі. Аумақтық сайлау комиссиялары тиісті әкімнің, учаскелік сайлау комиссияларының ұсынуы бойынша учаскелік сайлау комиссияларына дауыс берудің басталу және аяқталу уақытын өзгеше белгілеуге құқық бере алады. Бұл ретте дауыс беру таңғы сағат 6:00-ден ерте басталмауы және

кешкі сағат 22:00-ден кеш аяқталмауы тиіс. Дауыс берудің басталу және аяқталу уақытын өзгерту туралы аумақтық комиссиялардың шешімі азаматтарға міндетті түрде жеткізілуі қажет.

УСК сайлаушыларды дауыс беру уақыты мен орны туралы дауыс беру күніне дейін **он күннен кешіктірмей** бұқаралық ақпарат құралдары және өзге де тәсілдер арқылы хабардар етеді.

Учаскелік сайлау комиссияларының төрағалары сайлау учаскесі ашылғанға дейін аумақтық комиссияларға комиссия мүшелерінің толық құрамы туралы баяндайды.

Қажет болған жағдайда жоғары тұрған комиссия Конституциялық заңның 10-бабында белгіленген тәртіппен комиссия мүшесін комиссияны құрайтын орган сайлағанға дейін бос лауазымға комиссия мүшесін тағайындайды.

Учаскелік сайлау комиссиясының сандық құрамы тақ саннан тұруы тиіс

ДАУЫС БЕРУДІ АШУ

Мәслихат депутаттарын сайлау күні учаскелік сайлау комиссиялары дауыс беру басталардан **бір сағат бұрын** сайлау учаскелерін ашуды бастауы тиіс.

Учаскелік сайлау комиссияларының сайлау учаскесін ашу кезіндегі **іс-қимыл реті** (егер дауыс беру уақыты 7-ден 20.00-ге дейін болса):

до 06:00	Комиссия мүшелерінің жиналуы
	<p>УСК төрағасы дауыс беру үй-жайын ашып, технологиялық жабдықтардың, сейфтің дайындығын, телефон мен факс жұмысын тексереді.</p> <p>УСК төрағасының орынбасары дауыс беру үй-жайында, оның ішінде ақпараттық стендтерде болуы тиіс құжаттардың бар-жоғын тексереді.</p> <p>Комиссия хатшысы азаматтар тізімдерін, комиссия мүшелеріне бюллетеньдер беру ведомосын жұмысқа дайындайды, журналдардың және сайлау комиссиясы хаттамалары үлгілерінің бар-жоғын тексереді</p>
06:00 - 06:30	<p>Байқаушылар, сенім білдірілген адамдар, бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдері залға шақырылады</p> <p>Комиссия төрағасы сөз сөйлеп, қатысушыларға сайлау комиссиясының мүшелерін таныстырады</p> <p>Учаскелік комиссияның төрағасы немесе оны алмастыратын тұлға байқаушылар, сенім білдірілген адамдар, бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдері ұсынған, белгіленген тәртіпте рәсімделген құжаттарды тексереді. Осыдан кейін УСК хатшысы олардың деректерін есепке алу журналына енгізеді</p>
06:30	<p>УСК төрағасы комиссия мүшелерінің қатысуымен сайлау жәшіктерінің ішінде сайлау бюллетеньдерінің бар екенін немесе жоқ екенін, жәшіктердің бүтіндігін тексереді, дауыс беруге арналған жәшіктерге пломба салады немесе мөр басады.</p>
до 07:00	<p>УСК төрағасы бюллетеньдер беруге жауапты комиссия мүшелерін айқындайды</p> <p>УСК төрағасы немесе оның тапсырмасы бойынша комиссия хатшысы бюллетень беруге жауапты УСК мүшелеріне тиісті учаске бойынша сайлаушы</p>

	тізімін және бюллетеньдерді ведомость бойынша қол қойдыру арқылы тапсырады
	Учаскенің ашылуы туралы хаттама толтырылады
07:00	Учаскенің дауыс беруге дайын екендігі жарияланып , Мемлекеттік Әнұран орындалады және азаматтарға дауыс беруге кірісу ұсынылады. «Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық заңына (8 және 9-баптар) сәйкес Мемлекеттік Гимн Қазақстан Республикасының ұлттық және мемлекеттік мерекелеріне арналған салтанатты жиналыстар мен сессиялардың, сондай-ақ басқа да салтанатты іс-шаралардың ашылуында орындалады. Мемлекеттік Гимн көпшілік алдында орындалған кезде жиналғандар тұрып әнді орындайды (тыңдайды), бұл ретте Қазақстан Республикасының азаматтары оң қолын жүрек тұсына қояды.

Сайлау учаскесін ашу кезіндегі барлық іс-әрекеттерді **УСК төрағасы дауыстап түсіндіріп** отыруы тиіс. Комиссия сайлау учаскесінің ашылуы туралы хаттамаға тиісті мәліметтер мен сандық көрсеткіштерді енгізеді.

Дауыс беру үй-жайында болған тұлғалар **УСК бекіткен тәртіп қағидаларын қатаң сақтауға міндетті**. Бұл қағидалар қолданыстағы заңнамаға қайшы келмеуі тиіс және дауыс беру үй-жайында болған тұлғалардың құқықтары мен міндеттерін айқындайды.

Дауыс беруге арналған бюллетеньді беру тәртібі

УСК төрағасы мен хатшысы сайлау бюллетеньдерін беруге құқылы емес.

УСК мүшелеріне бюллетеньдерге алдын ала қол қоюға тыйым салынады.

Бюллетеньдерді УСК мүшелері тізім негізінде сайлаушының жеке басын куәландыратын құжатты көрсетуі арқылы береді.

Жеке куәлік

Паспорт

Сайлаушының цифрлық құжаттар сервисі арқылы ұсынатын жеке басын куәландыратын құжаттары қағаз түріндегі құжаттарға тең.

Әрбір сайлаушы өзі дауыс береді.

Дауыс беру құқығын беруге, сондай-ақ басқалар үшін дауыс беруге тыйым салынады.

Бюллетеньдерді сайлаушылар жасырын дауыс беретін кабинада толтырады.

Жасырын дауыс беруге арналған кабинада сайлаушыдан басқаның болуына тыйым салынады. Бюллетеньді өз бетінше толтыруға мүмкіндігі жоқ сайлаушы өзі сенетін адамның көмегін пайдалануға құқылы және дауыс бергеннен кейін оның тегі сайлаушының бюллетеньді алғаны туралы қолының қасындағы тізімге енгізіледі. Бұл тұлға:

- сайлау комиссиясының мүшесі;
- сенім білдірілген адам;
- Қазақстан Республикасының саяси партияларының, басқа да аккредиттелген қоғамдық бірлестіктердің, коммерциялық емес ұйымдардың байқаушысы;
- журналист – БАҚ өкілі;
- мәслихаттың немесе әкімдіктің лауазымды тұлғасы болмауы керек

Сайлаушы дауыс беру кезінде ол дауыс беретін жауап нұсқасының оң жағындағы **бос шаршыға кез келген белгіні қояды**. Бюллетеньге қарындашпен белгі қоюға, сондай-ақ оған қандай да бір түзетулер енгізуге **жол берілмейді**. Сайлаушы толтырылған дауыс беруге арналған бюллетеньді **стационарлық жәшікке салады және дауыс беруге арналған үй-жайдан шығып кетеді**.

Бюллетеньдерді шығару, сондай-ақ кабиналарда бюллетеньдерді, мазмұны белгісіз заттарды немесе пакеттерді қалдыру жағдайларын болдырмау **мақсатында комиссия мүшелері кабиналарға кіруі мен шығуын, сондай-ақ дауыс беруге арналған жәшікті үнемі байқауды** қамтамасыз етуі қажет.

заңдағы
новелла

Толтырылған сайлау бюллетенін фото- және (немесе) бейнетүсірілім жүргізуге және оны дауыс беру күні таратуға тыйым салынады

Осыған орай, дауыс беру кабиналарына тиісті ескертулерді орналастыру ұсынылады

Сайлау деңгейлері және бюллетеньдер

Мәслихаттарды сайлауда сайлаушы бірнеше бюллетень алады. Әрбір бюллетень өзінің сайлау деңгейіне және өзінің сайлау округіне жатады:

- 1-деңгей – облыс (астана, республикалық маңызы бар қала) мәслихаты, партиялық тізімдер: округ – облыстың (астананың, республикалық маңызы бар қаланың) бүкіл аумағы;
- 2-деңгей – облыс (астана, республикалық маңызы бар қала) мәслихаты, бірмандаттық округ: округ – облыстық (астана, республикалық маңызы бар қала) мәслихатқа сайлау бойынша бірмандаттық округ;
- 3-деңгей – аудан (қала) мәслихаты, бірмандаттық округ: округ – аудандық (қалалық) мәслихатқа сайлау бойынша бірмандаттық округ.

Астанада және республикалық маңызы бар қалаларда депутаттар 1 және 2-деңгейлер бойынша сайланады.

Өртүрлі деңгейдегі бюллетеньдер түсі бойынша ерекшеленеді. Өрбір деңгейдегі бюллетеньдердің түстерін Орталық сайлау комиссиясы белгілейді.

Дауыс беру құқығын беретін есептен шығару куәліктері бойынша дауыс беру

Дауыс беру құқығын беретін есептен шығару куәлігінің түпнұсқасын көрсеткен сайлаушы кейінгі реттік нөмірі көрсетіліп, тізімнің соңына келесі деректерді көрсете отырып енгізіледі:

- тегі, аты, әкесінің аты,
- туған күні,
- тұрғылықты жерін тіркеу мекенжайы,
- тұрғылықты жері бойынша тізімге енгізілген дауыс беруге арналған учаскенің нөмірі,
- есептен шығару куәлігінің сериялық бес таңбалы нөмірі,
- оның берілген күні.

Есептен шығару куәлігімен келген сайлаушы есептен шығару куәлігінің түсіне сәйкес келетін бюллетеньдер алады.

Дауыс берудің одан кейінгі рәсімі сайлау туралы заңнамада белгіленген тәртіпке сәйкес өткізіледі.

Есептен шығару куәлігі тізімге қоса тіркеледі.

Бүлінген бюллетеньдер

Азамат өзіне бюллетень берген учаскелік сайлау комиссиясының мүшесіне бүлінгеннің орнына жаңа бюллетень беру туралы өтініш жасауға құқылы.

Бүлінген бюллетеньді алғаннан кейін учаскелік сайлау комиссиясының мүшесі азаматқа жаңа бюллетень беріп, оған өз қолын қояды және республикалық сайлауға қатысуға құқығы бар азаматтар тізімінде қате жіберген азаматтың тегіне қарама-қарсы жерінде («Бүлінгеннің орнына бюллетень берілді») деген белгі қояды.

Бүлінген бюллетеньдер **пайдаланылмаған** болып саналады және пайдаланылмаған бюллетеньдермен бірге қапталып жиналады.

Дауыс беруге арналған үй-жайдан тыс жерде дауыс беруді ұйымдастыру

Сайлаушы, егер учаскеге келе алмаса, дауыс беру күні сағат 12:00-ден кешіктірмей:

- денсаулық жағдайы бойынша;
- отбасының сырқат мүшесіне күтім жасау себебі бойынша;
- сайлау учаскелері құрылмаған шалғайдағы және қатынасу қиын аудандарда болуына байланысты УСК-ға жазбаша өтінішпен жүгіне алады.

Өтініш келіп түскен жағдайда комиссия төрағасы республикалық сайлауға қатысуға құқығы бар азаматтар тізімінде өтініш берген сайлаушының тегіне қарама-қарсы жерінде («Болу орны бойынша дауыс беру») деген белгі қояды:

Сайлаушылардың болу орны бойынша дауыс беру үшін тасымалданатын жәшік пайдаланылады. Комиссия хатшысы дауыс беруге арналған жәшіктерді алып жүретін комиссия мүшелерінің маршруттарын жасайды.

Үйден дауыс беруге баратын УСК мүшелеріне ведомостьпен дауыс беру бюллетеньдері, берілген өтініштер және дауыс беру өтетін мекенжайлар тізімі (тізілімнен үзінді) бар қозғалыс маршруттарын беріледі. УСК мүшелері бюллетеньдердің бүлінуі ескеріле отырып, олардың қажетті санымен қамтамасыз етілуге тиіс.

Тасымалданатын жәшікті УСК-ның екі мүшесі алып жүреді. Комиссия мүшелері аккредиттелген ҚБ мен КЕҰ өкілдерін және БАҚ өкілдерін сайлаушыны дауыс беруге арналған үй-жайдан тыс жерде дауыс беруі туралы хабардар етуге міндетті.

Сайлау комиссиясының мүшелері дауыс беруді үй-жайдан тыс ұйымдастыру үшін шыққан кезде оларды аккредиттелген ҚБ мен КЕҰ өкілдері және БАҚ өкілдері қоса жүруге құқылы.

Екі УСК мүшесі шыққан көлікте бір өкіл, ҚБ мен КЕҰ өкілі немесе БАҚ өкілі бола алады (көліктегі орын санына байланысты). Басқа ҚБ мен КЕҰ өкілдері, БАҚ өкілдері өздерінің жеке көліктерімен комиссия мүшелері отырған көлікке қоса еріп жүруге құқылы.

Үй-жайдан тыс жерде дауыс беру кезінде бюллетень сайлаушының жеке басын куәландыратын құжатты көрсету арқылы дауыс беруге арналған үй-жайдан тыс жерде дауыс беру туралы өтініштің негізінде беріледі, азамат өтінішке қол қояды.

Бюллетень берген УСК мүшесі бюллетеньде және дауыс беру үшін үй-жайдан тыс жерде дауыс беру туралы өтінішке өз қолын қояды.

Дауыс беруді ұйымдастыру және өткізу сайлаушының сайлау құқығын бұзу, дауыс беру құпиясын бұзу немесе сайлаушының ерік-жігерін бұрмалау мүмкіндігін болғызбауға тиіс.

Комиссия хатшысы туындаған мәселелердің шешілуін және Комиссия мүшелерінің учаскеге уақытылы оралуын қамтамасыз ету үшін сайлаушылардың болатын жері бойынша дауыс беруді ұйымдастыру үшін **кеткен УСК мүшелерімен тұрақты байланыста болуға тиіс.**

БАЙҚАУШЫЛАРМЕН, СЕНІМ БІЛДІРІЛГЕН АДАМДАРМЕН ЖӘНЕ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ӨКІЛДЕРІМЕН ЖҰМЫС

Сайлауды ұйымдастыру және өткізу кезіндегі жариялылық

Сайлаудың өткізілуін байқау — сайлау құқықтарын қамтамасыз етудің маңызды элементі және қоғамдық бақылаудың механизмі болып табылады. ҚР заңнамасында сайлау күні сайлау комиссияларының жұмысын байқаушылардың қатысуы қарастырылған.

Байқаушының өкілеттіктері жазбаша нысанда куәландырылады және сайлау комиссиясында тіркеледі.

Сайлауды өткізу кезінде кандидаттардың және партиялық тізімдерді ұсынған саяси партиялардың сенім білдірілген адамдары, аккредиттелген қоғамдық бірлестіктер мен коммерциялық емес ұйымдардың атұсынған байқаушылары, отандық бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдері қатыса алады.

Қазақстан Республикасының **он сегіз жасқа толған** азаматтары саяси партиялардан, сондай-ақ өзге де аккредиттелген қоғамдық бірлестіктерден, коммерциялық емес ұйымдардан байқаушылар ретінде жіберіледі

Сайлауды бақылауға қатысу үшін қоғамдық бірлестіктер мен коммерциялық емес ұйымдарды аккредиттеу

Жарғылық қызметіне сайлауды байқау жөніндегі қызметті жүзеге асыру жататын қоғамдық бірлестіктер, коммерциялық емес ұйымдар аккредиттеуге жатады.

Жарғылық қызметіне сайлауды бақылауды жүзеге асыру жататын қоғамдық бірлестіктер мен коммерциялық емес ұйымдарды аккредиттеу тәртібін Орталық сайлау комиссиясы (ОСК) айқындайды.

Жарғылық қызметіне сайлауды байқау жөніндегі қызметті жүзеге асыру жататын қоғамдық бірлестіктер мен коммерциялық емес ұйымдарды аккредиттеу қағидалары (бұдан әрі – Аккредиттеу қағидалары) ОСК-ның 2022 жылғы 27 желтоқсандағы № 131/626 қаулысымен бекітілген.

Аккредиттеуді жүргізу тәртібі.

Жарғылық қызметіне сайлауды байқау жөніндегі қызметті жүзеге асыру жататын республикалық қоғамдық бірлестіктер мен коммерциялық емес ұйымдарды аккредиттеуді Қазақстан Республикасының Орталық сайлау комиссиясы (бұдан әрі - ОСК) жүзеге асырады.

Жарғылық қызметіне сайлауды байқау жөніндегі қызметті жүзеге асыру жататын өңірлік және жергілікті қоғамдық бірлестіктер мен коммерциялық емес ұйымдарды аккредиттеуді облыстық, республикалық маңызы бар қалалардың және Республика астанасының аумақтық сайлау комиссиялары (бұдан әрі - АСК) жүзеге асырады.

Аккредиттеу алу үшін қоғамдық бірлестіктер, коммерциялық емес ұйымдар тиісті сайлау комиссиясына мынадай құжаттарды жіберуі тиіс 1) Аккредиттеу қағидаларына №1 қосымшаға сәйкес нысан бойынша өтініш; 2) сайлауды байқауды жүзеге асыру құқығын растайтын жарғыдан үзінді.

Аккредиттеуге өтінішті қарау мерзімі күнтізбелік 30 күнді құрайды.

Аккредиттеуді жүргізу тәртібі мынадай кезеңдерді қамтиды:

- 1) сайлау комиссиясының ұсынылған құжаттарды қарауы;
- 2) тиісті сайлау комиссиясының аккредиттеу туралы немесе аккредиттеуден бас тарту туралы шешім қабылдауы;
- 3) аккредиттеу туралы куәліктің немесе аккредиттеуден бас тарту туралы жазбаша хабарламаның берілуі.

Сайлау комиссиясы құжаттарды қарап, келесі шешімдердің бірін қабылдайды:

- 1) қоғамдық бірлестікті, коммерциялық емес ұйымды аккредиттеу;
- 2) қоғамдық бірлестікті, коммерциялық емес ұйымды аккредиттеуден бас тарту;
- 3) аккредиттеу туралы куәліктің қолданылуын тоқтата тұру немесе тоқтату.

Аккредиттеу туралы куәлік немесе аккредиттеуден бас тарту туралы жазбаша хабарлама тиісті шешім қабылданған күннен бастап бес жұмыс күні ішінде қоғамдық бірлестікке, коммерциялық емес ұйымға беріледі.

сайлау комиссияларының сұрау салуы бойынша аккредиттеуден бас тарту немесе күшін жою үшін негіздердің бар-жоғын анықтау үшін мемлекеттік органдар мен ұйымдардан қажетті ақпарат сұрау салуды алған кезден бастап күнтізбелік жиырма күн ішінде беріледі.

Аккредиттеуден бас тарту немесе күшін жою үшін негіздер:

- 1) құжаттардың толық тізбесін ұсынбау;
- 2) жарғының осы баптың талаптарына сәйкес келмеуі;
- 3) қоғамдық бірлестіктің, коммерциялық емес ұйымның қызметі тоқтатыла тұрған не тоқтатылған.

Аккредиттеу туралы куәлік бір жыл мерзімге беріледі.

Аккредиттеудің аумақтан тыс қолданысы.

Республикалық қоғамдық бірлестіктер мен коммерциялық емес ұйымдарға берілген аккредиттеу туралы куәлік оларға Конституциялық заңмен реттелетін барлық сайлауға бір жыл ішінде қатысу мүмкіндік береді.

Өңірлік қоғамдық бірлестіктерге берілген аккредиттеу туралы куәлік оларға құрылымдық бөлімшелері (филиалдары мен өкілдіктері) бар облыстар шегінде Конституциялық заңмен реттелетін барлық сайлауға бір жыл ішінде қатысуға мүмкіндік береді.

Жергілікті қоғамдық бірлестіктерге берілген аккредиттеу туралы куәлік оларға бір облыс шегінде Конституциялық заңмен реттелетін барлық сайлауға бір жыл ішінде қатысуға мүмкіндік береді.

Дауыс беру күніндегі байқау

Дауыс беру күні дауыс беруге арналған сайлау учаскесі ашылған кезден бастап және сайлаушылардың дауыстарын санау кезінде дауыс беру нәтижелері анықталғанға дейін сайлау учаскесінде **бір мезгілде қатысуға** құқылы:

Учаскеде кімдер қатыса алады

Сенім білдірілген адам

әрбір кандидаттан және партиялық тізім ұсынған әрбір саяси партиядан бір адамнан

Байқаушы

әрбір саяси партиядан, өзге аккредиттелген қоғамдық бірлестіктен және коммерциялық емес ұйымнан бір адамнан

БАҚ өкілі

есепке қойылған әрбір БАҚ-тан бір өкілден, бірақ әрбір телеарнадан үш адамнан аспайды; қызметтік куәлігі және редакция тапсырмасы болғанда

Бір мезгілде - учаске ашылған сәттен бастап дауыс беру нәтижелері анықталғанға дейін

Байқаушылардың өкілеттіктері

Қазақстан Республикасының саяси партияларынан, басқа да қоғамдық бірлестіктерінен, коммерциялық емес ұйымдарынан байқаушының өкілеттігі оның тегі, аты, әкесінің аты көрсетіле отырып, жазбаша нысанда куәландырылуы тиіс.

Бұл құжат байқаушыны жіберген ұйымның мөрімен куәландырылады және байқаушының жеке басын куәландыратын құжатты көрсеткен кезде жарамды болады. Құжаттар байқаушы туралы мәліметтерді есепке алу журналына енгізу арқылы оны тіркеу үшін сайлау комиссиясының төрағасына немесе оны алмастыратын адамға ұсынылады.

Өкілеттікті растайтын құжаттар

 <p>Сенім білдірілген адам</p> <p><i>Көрсетеді:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Сенім білдірілген адамның куәлігі Жеке куәлігі 	 <p>Байқаушы</p> <p><i>Көрсетеді:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Ұйымның мөр басылған жолдамасы Жеке куәлігі 	 <p>БАҚ өкілі</p> <p><i>Көрсетеді:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Қызметтік куәлігі Редакциялық тапсырма
<p> Адамдар дауыс беру үй-жайына тиісті түрде ресімделген құжаттары болғанда ғана жіберіледі; олар туралы мәліметтер есепке алу журналына енгізіледі</p>		

Аккредиттелген қоғамдық бірлестіктердің, коммерциялық емес ұйымдардың тізімін орналастыру

Орталық сайлау комиссиясы республика бойынша аккредиттелген қоғамдық бірлестіктердің, коммерциялық емес ұйымдардың тізілімін жүргізеді. ОСК интернет-ресурсында бес жұмыс күні ішінде аккредиттелген қоғамдық бірлестіктердің, коммерциялық емес ұйымдардың тізімі, сондай-ақ аккредиттеу туралы куәліктерінің қолданылуы тоқтатыла тұрған немесе тоқтатылған ұйымдардың тізімі орналастырылады.

Осы мақсатта аумақтық сайлау комиссиялары қоғамдық бірлестіктерді, коммерциялық емес ұйымдарды аккредиттеу, аккредиттеуден бас тарту туралы шешім қабылданған немесе аккредиттеу туралы куәліктің қолданылуы тоқтатыла тұрған не тоқтатылған күннен бастап үш күндік мерзімде тиісті тізімге енгізу және интернет-ресурста орналастыру үшін мәліметтерді ОСК-ға жібереді.

Дауыс беру күні учаскелерде байқаушыларды тіркеу кезінде **УСК мүшелері осы тізілім бойынша аккредиттеуді тексереді.**

Саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарын, байқаушыларды және бұқаралық ақпарат құралдары өкілдерін **тіркеу дауыс беру кезеңі бойы** олардың сайлау учаскесіне келуіне қарай жүргізіледі. Бұл ретте олардың дауыс беру үй-жайында болған уақыты арнайы журналда міндетті түрде белгіленеді.

Қазақстан Республикасының БАҚ өкілдері сайлау учаскесіне БАҚ-тың масса-медиа саласындағы уәкілетті органда **есепке қойғанын растайтын құжат** болған жағдайда ғана жіберіледі.

Байқаушылардың құқықтық мәртебесі:

ҚҰҚЫҚТАРЫ	МІНДЕТТЕРІ
<p>1) сайлау комиссиясының отырысына қатысуға;</p> <p>2) дауыс беруге, соның ішінде үй-жайдан тыс жерде дауыс беруге қатысқан сайлаушылардың саны туралы ақпарат алуға;</p> <p>3) дауыс беруді өткізу және дауыстарды санау кезінде тиісті сайлау учаскесінің дауыс беруге арналған үй-жайында болуға;</p> <p>4) тасымалданатын сайлау жәшігін бақылап жүруге, соның ішінде оларды тасымалдау кезінде көлікқұралында болуға;</p> <p>5) сайлау учаскесінде, дауыс беруге арналған пунктте дауыс беру барысын, дауыстарды санау және дауыс беру нәтижелерін ресімдеу рәсімін барлық аталған рәсімдерді анық көру мүмкіндігін қамтамасыз ететін жағдайларда байқауға;</p> <p>6) тиісті сайлау комиссиясының және (немесе) оның мүшелерінің шешімдеріне, іс-әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) жоғары тұрған сайлау комиссиясына немесе сотқа шағымдануға;</p> <p>7) сайлаушылардың дауыс беруге арналған үй-жайға келу мүмкіндігі болмаған жағдайда олардың дауыс беруге арналған үй-жайдан тыс жерде дауыс беруін өткізу кезінде қатысуға;</p> <p>8) учаскелік сайлау комиссиясы мүшелерінің пайдаланылмаған сайлау бюллетеньдерін санауы және жоюы кезінде қатысуға;</p> <p>9) дауыс беру барысына және оның қорытындыларын шығаруға кедергі жасамай, фотожазба, дыбысжазба және бейнежазба жасауға;</p> <p>10) дауыс беру нәтижелері туралы хаттамаларды жоғары тұрған сайлау комиссияларына беру рәсімін байқауға;</p> <p>11) дауыс беру өткізілгеннен кейін дауыс беру қорытындылары туралы сайлау комиссиясының хаттамаларымен танысуға, олардың куәландырылған көшірмелерін алуға;</p> <p>12) сайлау комиссиясы мүшелерінің назарын Конституциялық заң талаптарының бұзылуына аударуға, оларға бұзушылықтар туралы тиісті жазбаша мәлімдемелерді, актілерді табыс етуге және табыс еткені туралы белгі соқтыруға құқылы.</p>	<p>1) олардың жеке басы мен өкілеттігін куәландыратын құжаттарын өздерімен алып жүруге;</p> <p>2) сайлау процесіне, сайлау комиссиясының дауыстарды санау және шешімдерді қабылдау рәсіміне араласпауға;</p> <p>3) сайлау комиссиясының жұмысына кедергі келтіретін іс-әрекеттер жасамауға;</p> <p>4) сайлау учаскесінде сайлау комиссиясы төрағасының тиісті сайлау комиссиясы белгілеген тәртіп ережелерін сақтау жөніндегі талаптарын орындауға;</p> <p>5) өз ескертулерін құжатталған, шынайы және тексеруге болатын фактілермен негіздеуге;</p> <p>6) Конституциялық заңының және өзге де заңнамасының талаптарын сақтауға;</p> <p>7) алаламауға, нақты саяси партияға артықшылық бермеуге;</p> <p>8) фото-, аудио- және бейнежазбаны жүзеге асыру және тарату кезінде Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген талаптарды сақтауға міндетті.</p>

Байқаушылар қызметі үшін жағдайлар

Байқаушылар үшін сайлау жәшіктерін, жасырын дауыс беруге арналған кабиналарға кіріп-шығуын **байқау мүмкіндігі қамтамасыз етілуі тиіс**. Осыған байланысты учаскелік сайлау комиссиясының шешімімен байқаушылардың орналасатын орындарын алдын ала белгілеген жөн. Бұл ретте бюллетеньдерді беру орындары, жасырын дауыс беруге арналған кабиналар және дауыс беруге арналған жәшіктер бір мезгілде олардың **көру аймағында болуы** тиіс.

Дауыс беруге арналған үй-жайдағы дауыстарды санау жүргізілетін столдар учаскелік сайлау комиссиялары мүшелерінің іс-әрекетін үй-жайдағы қатысушы барлық адамдардың **көріп отыруы қамтамасыз етілетіндей** етіп орналастырылады. Дауыстарды санау кезінде қатысатын сенім білдірілген адамдар мен байқаушылар дауыстарды санауды бюллетеньдердегі белгілердің **көрініп тұруы қамтамасыз етілетіндей қашықтық пен жағдайда** байқап тұрады (Конституциялық заңның 43-бабы).

УСК төрағасы комиссия қызметінің ашықтығы мен жариялылығын қамтамасыз етуге, дауыс беру және сайлаушылардың дауыстарын санау барысында қатысып отырған адамдарға комиссия жүзеге асырып жатқан барлық іс-әрекеттердің тәртібін түсіндіруге міндетті.

Дауыс беруге арналған үй-жайдағы адамдар дауыс беруді өткізу жөніндегі комиссия белгілеген ережелерді қатаң сақтауға міндетті. Тиісті сайлау комиссиясының төрағасы бір мезгілде дауыс беруге арналған үй-жайдағы сайлаушылардың санын реттейді; тәртіпке жауапты болады және Конституциялық заңның ережелерін бұзып, дауыс беруді өткізуге кедергі келтірген кез келген адамның ол жерден кетуін талап етуге хақылы.

Дауыс беру күні **сайлау комиссиясының үй-жайында сайлау процесіне қатысы жоқ бөгде адамдардың болуына тыйым салынады**.

УСК мүшелері комиссия қызметінің ашықтығы мен жариялылығын қамтамасыз етуге, азаматтарға олардың құқығын іске асыру тәртібін, ал дауыс беру және дауыстарды санау кезінде қатысқан адамдарға – **УСК орындайтын барлық іс әрекеттердің тәртібі мен мағынасын түсіндіруге** міндетті.

УСК төрағасы бір мезгілде дауыс беруге арналған үй-жайда тұрған азаматтардың **санын реттейді; ол тәртіпке жауап береді** және сайлау туралы заңнаманың нормаларын бұзған және дауыс беруді өткізуге кедергі келтірген кез келген адамнан **үй-жайдан кетуді** талап етуге құқылы.

Қазақстан Республикасының Сайлау туралы заңдарын бұзған жағдайда, учаскелік сайлау комиссиясының мүшесі оның жұмысына қатысудан дереу шеттетіледі, ал байқаушы мен өзге адамдар сайлау комиссиясының жазбаша нысанда қабылданған **дәлелді шешімі бойынша** дауыс беруге арналған **үй-жайдан шығарылады** (Конституциялық заңның 39-бабының 2-тармағы).

Аталған шешімнің орындалуын ішкі істер органдары қамтамасыз етеді. Сонымен қатар олар комиссия құрамынан шеттетілген мүшені, сондай-ақ дауыс беру үй-жайынан шығарылған өзге тұлғаны Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жауаптылыққа тарту жөнінде шаралар қабылдайды.

Дауыс беруге арналған үй-жайларда тәртіпті қамтамасыз ету ішкі істер органдарына жүктеледі. Ішкі істер органдарының қызметкерлері **УСК төрағасының шақыруы бойынша ғана** дауыс беруге арналған үй-жайда болуға тиіс және тәртіп қалпына келтірілгеннен кейін не комиссия төрағасының өтініші бойынша ол жерден дереу шығуға міндетті.

2.4. ДАУЫСТАРДЫ САНАУ ЖӘНЕ ДАУЫС БЕРУ НӘТИЖЕЛЕРІН АНЫҚТАУ КЕЗІНДЕГІ УЧАСКЕЛІК САЙЛАУ КОМИССИЯСЫ ІС-ҚИМЫЛДАРЫНЫҢ ТӘРТІБІ

Сайлау күні сайлаушылардың дауыстарын санау – сайлау процесіндегі ең маңызды кезеңдердің бірі. Бұл жұмыс учаскелік сайлау комиссиясы мүшелерінен ерекше мұқияттылық пен жинақылықты талап етеді, сондай-ақ асығыстық пен қобалжуға жол бермеуді көздейді. Осы мақсатта сайлаушылардың дауыстарын санауға үздіксіз 12 сағат уақыт бөлінеді.

Дауыстарды санау сенім білдірілген адамдардың, байқаушылардың және бұқаралық ақпарат құралдары өкілдерінің қатысуымен жүргізіледі. Дауыстарды санаудың барлық рәсімдері ашықтық пен жариялылық қағидаттарына сәйкес жүзеге асырылады.

Егер осы учаскеде дауыс беру уақыты өзгертілмеген болса, **дауыстарды санау жергілікті уақыт бойынша жиырма сағаттан басталады**. Дауыс беру уақыты өзгерген жағдайда дауыстарды санау дауыс беру аяқталғаннан кейін басталады. Комиссия төрағасы **дауыс беру аяқталғанын жариялағаннан кейін дауыс беру үйжайына ешкім кіргізілмейді**. Дауыс беру аяқталғаны жарияланған сәтте **дауыс беру үй-жайында** болған барлық сайлаушылардың **дауыс беруге құқығы бар**.

Учаскеде дауыстарды санау

! Бюллетеньнің бір түрі = бір бума = бір хаттама

1 Тізіммен жұмыс

Урналар ашылғанға дейін УСК бюллетень алған сайлаушыларды сайлаушылар тізімі бойынша санап, олардың жалпы санын бюллетеньнің әр түрі бойынша бөлек айқындайды. Тізім бойынша мыналар анықталады:

- 1) учаскедегі сайлаушылардың жалпы саны;
- 2) бюллетень алған сайлаушылардың саны;
- 3) комиссияның әр мүшесі берген бюллетеньдердің саны.

Нәтиже жарияланып, хаттамаға енгізіледі.

2 Пайдаланылмаған бюллетеньдер

Урналар ашылғанға дейін:

түрлері бойынша санау, жарамсыз ету (бұрышын кесу немесе тесу), буып-түю.

3 Урналарды ашу

Алдымен жылжымалы урналар: бюллетеньдер өтініштерден артық болмауға тиіс.

Артық болса – осы урнадағы осы түрдің барлық бюллетені жарамсыз, акт жасалады.

Содан кейін стационарлық урна.

4 Сұрыптау: алдымен түрлері бойынша, содан соң бумалар бойынша

Әр бюллетень көрсетіліп, сайлаушының ерік білдіруі жарияланады (бюллетеньнің әр түрі бойынша бөлек, содан соң бумаларға бөлінеді). Келіспеушілік туындаса – УСК дауыс беру арқылы шешеді.

А түрі

Партиялық тізімдер, облыс (астана, республикалық маңызы бар қала) мәслихаты (түсін ОСК белгілейді)

бюллетенде тізімі бар әр партия - жеке бума

партия 1 партия 2 ... «Бәріне қарсы» жарамсыз

Б түрі

Бірмандаттық округ, облыс (астана, республикалық маңызы бар қала) мәслихаты (түсін ОСК белгілейді)

әр кандидат - жеке бума

кандидат кандидат ... «Бәріне қарсы» жарамсыз

В түрі

Бірмандаттық округ, аудан (қала) мәслихаты (түсін ОСК белгілейді)

әр кандидат - жеке бума

кандидат кандидат ... «Бәріне қарсы» жарамсыз

Жарамсыз: белгіленбеген үлгідегі · УСК мүшесінің қолы жоқ · бірден артық партия (кандидат) белгіленген · белгі қарындашпен қойылған, түзетілген немесе сайлаушының ерік білдіруін анықтау мүмкін емес

5 Хаттамалар

Бюллетеньнің әр түрі бойынша жеке хаттама. Сандар сөзбен де жазылады. Қарындашпен, әр түсті сиямен жазуға, түзетуге болмайды. Қол қояды: төраға және УСК мүшелері

6 Қорытынды

Хаттама көшірмесі дереу екі күн бойы арнайы белгіленген орынға ілінеді. Санау кезінде қатысқан адамның тілегі бойынша куәландырылған көшірме беріледі. Сайлау құжаттары тиісті жоғары тұрған сайлау комиссиясына жеткізіледі.

Дауыстарды санау рәсiмiнде 6 НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДІ бөліп көрсету қажет.

1. Тізім бойынша сайлаушылардың жалпы санын және бюллетень алған сайлаушылардың санын анықтау.

Дауыс беру рәсімі аяқталғаннан кейін УСК тізім бойынша мыналарды белгілейді:

- 1) сайлау учаскесінде сайлаушылардың жалпы санын;
- 2) сайлау бюллетеньдерін алған сайлаушылардың санын (бюллетеньнің әрбір түрі бойынша жеке);
- 3) сайлау комиссиясының әрбір мүшесі берген әрбір түрдегі сайлау бюллетеньдерінің санын.
- 4) оның ішінде – бұл түрдегі бюллетеньді есептен шығару куәліктері бойынша алған сайлаушылардың саны (бюллетеньнің әрбір түрі бойынша жеке есепке алынады, өйткені есептен шығару куәлігі бар сайлаушы барлық бюллетеньдерді ала бермеуі мүмкін).

Комиссия төрағасы санау нәтижелерін жариялайды, ал комиссия хатшысы оларды тиісті сайлау бойынша дауыс беру нәтижелері туралы хаттамаға енгізеді.

2. Пайдаланылмаған сайлау бюллетеньдерді санау және жою

Дауыс беруге арналған жәшіктер ашылғанға дейін пайдаланылмаған және бүлінген сайлау бюллетеньдерді есептеу жүргізіледі, ал санау нәтижелері хаттамаға енгізіледі. Санау және жою бюллетеньнің әрбір түрі бойынша жеке жүргізіледі. Санау нәтижелері тиісті сайлау бойынша хаттамаға енгізіледі. Округтің сәйкес келмеуіне байланысты есептен шығару куәліктерімен келген сайлаушыларға берілмеген бюллетеньдер бюллетеньнің тиісті түрі бойынша пайдаланылмаған болып қалады, жалпы тәртіппен саналып, жойылады; санау бюллетеньдердің түстері бойынша жүргізіледі.

Пайдаланылмаған және бүлінген барлық бюллетеньдер жойылады. Бюллетеньді жою үшін оның кез келген бұрышы кесіледі немесе тесіледі.

Комиссия хатшысы комиссияның барлық мүшелері, сенім білдірілген адамдар мен байқаушылардың қатысуымен комиссия мүшелері өтелген пайдаланылмаған бюллетеньдерді қайта санайды. Алынған сан хаттамаға енгізіледі.

Пайдаланылмаған және бүлінген бюллетеньдер жазылған пакетке (конвертке, қапқа) буып-түйіледі, оған мөр қойылады, төраға мен хатшының қолдарымен және комиссияның мөрімен расталады.

3. Дауыс беру жәшіктерін ашу және дауыстарды санау

Дауыстарды санау жүргізілетін үстелдер үй-жайда отырған барлық адамдардың комиссия мүшелерінің әрекеттерін көруі қамтамасыз етілетіндей етіп орналастырылады. Дауыстарды санау кезінде қатысып отырған сенім білдірілген адамдар мен байқаушылар бюллетеньдердегі белгілердің көрінуін қамтамасыз ететін қашықтықта және жағдайларда дауыстардың саналуын бақылайды.

Тасымалданатын жәшіктер бірінші болып кезекпен ашылады.

Дауыс беруді ұйымдастыру туралы жазбаша өтініштерді келген жері бойынша бірінші және екінші тасымалданатын жәшіктер бойынша есептеу жүргізіледі және өтініштер екі бумаға жиналады.

Пломбаның немесе мөрдің бүтіндігі тексерілгеннен кейін бірінші тасымалданатын дауыс беру жәшігі ашылады. Тасымалданатын жәшіктегі әрбір түрдегі сайлау бюллетеньдерінің саны дауыс беру үй-жайынан тыс жерде дауыс беру мүмкіндігі туралы жазбаша өтініштердің санына сәйкес келуге тиіс.

Егер тасымалданатын дауыс беру жәшігінде белгіленген үлгідегі сайлау бюллетеньдерінің саны жазбаша өтініштер санынан асып кетсе, осы жәшіктен алынған тиісті сайлауға арналған барлық сайлау бюллетеньдері (артық болуы анықталған у түрі бойынша) **жарамсыз деп танылады.**

Бұл жағдайда тасымалданатын дауыс беру жәшігінен алынған тиісті сайлауға арналған барлық сайлау бюллетеньдерін жарамсыз деп тану туралы **акт** жасалады. Актіде сондай-ақ осы тасымалданатын жәшіктің көмегімен дауыс беруге арналған үй-жайдан тыс жерде дауыс беруді өткізген комиссия мүшелерінің тегі, аты, әкесінің аты көрсетіледі.

Пломбаның немесе мөрдің бүтіндігін тексергеннен кейін екінші тасымалданатын жәшік ашылады. Бюллетеньдерді есептеу алғашқы тасымалданатын жәшіктегі сияқты тәртіппен жүргізіледі.

Дауыс беруге арналған тасымалданатын жәшіктер ашылғаннан кейін стационарлық жәшік ашылады. Стационарлық және тасымалданатын жәшіктердегі барлық бюллетеньдер үстелге жайылады және комиссия **бюллетеньдерді сұрыптауға** кіріседі

Өртүрлі сайлау түрлеріне арналған бюллетеньдер араластырылмайды: алдымен олар түрлері бойынша бөлінеді, содан кейін әрбір түрдегі бюллетеньдер кезекпен жеке сұрыпталып, саналады (кезегімен, әрбір түрі бойынша). Сұрыптау үшін бюллетеньнің түсін пайдаланыңыз. Әрбір түстегі бюллетеньдер жеке бумаларға салынады.

Бюллетеньдерді санауды ыңғайлы ұйымдастыру үшін комиссия хатшысы сайлауға қатысатын және партиялық тізім ұсынған әрбір саяси партияның атауы мен кандидаттардың тегі жазылған тақтайшаларды, сондай-ақ «Бәріне қарсы» және «Жарамсыз бюллетеньдер» деген тақтайшаларды орналастырады.

4. Әрбір саяси партия бойынша бюллетеньдерді санау және әрбір кандидат бойынша

Барлық дауыс беру жәшіктері ашылғаннан кейін сайлау бюллетеньдері санау үшін үстелге қойылып, сайлау түрлері бойынша сұрыпталады:

1. облыстық (астана, республикалық маңызы бар қала) мәслихат депутаттарын сайлау бойынша, партиялық тізімдер бойынша;
2. облыстық (астана, республикалық маңызы бар қала) мәслихат депутаттарын сайлау бойынша, бірмандаттық сайлау округтері бойынша;
3. қалалық/аудандық мәслихат депутаттарын сайлау бойынша, бірмандаттық сайлау округтері бойынша.

Әрі қарай комиссия сайлау түрлері бойынша бюллетеньдердің әрбір массивімен жұмыс істейді, бюллетеньдер жеке бумаларға салынады:

- әрбір кандидат бойынша (бірмандаттық округтер бойынша бюллетеньдерде);
- партиялық тізімді ұсынған әрбір саяси партия бойынша (партиялық тізімдер бойынша бюллетеньде);
- «Бәріне қарсы» белгісі қойылған бюллетеньдер;
- жарамсыз бюллетеньдер.

Сайлау бюллетеньдерін санау кезінде комиссия төрағасы немесе комиссияның белгілі бір мүшесі қатысушыларға сайлау бюллетенін көрсетеді және сайлаушының ерік білдіруін жариялайды.

Дауыстарды санауды сайлау комиссиясының мүшелері дауыс беру қорытындысы анықталғанға дейін үзіліссіз жүргізеді, қорытындылар Конституциялық заңға сәйкес дауыстарды санау кезінде қатысатын адамдардың назарына жеткізілуге тиіс.

Жарамсыз сайлау бюллетеньдері. Төмендегі бюллетеньдер жарамсыз деп танылады:

- белгіленген үлгіге сәйкес келмейтін бюллетеньдер;
- учаскелік сайлау комиссиясы мүшесінің қолы жоқ бюллетеньдер;
- бірден көп кандидат немесе бірден көп саяси партия белгіленген бюллетеньдер;
- белгі қарындашпен қойылған, өшірудің немесе өзге де қолдан жасау белгілерінің іздері бар бюллетеньдер, сондай-ақ сайлаушының ерік білдіруін анықтау мүмкін болмайтын бюллетеньдер.

Бюллетеньдердің жарамсыз деп танылуына байланысты келіспеушілік пайда болған жағдайда мәселені учаскелік комиссия дауыс беру жолымен шешеді. Бұл ретте шешім комиссия мүшелерінің жалпы санының жартысынан астамы даусымен қабылданады.

Дауыстарды тікелей санау кезінде **жарамсыз** сайлау бюллетеньдері дауыс беруге қатысқан сайлаушылардың бюллетеньдері **қатарынан алып тасталады**.

Стационарлық және тасымалданатын сайлау жәшіктері ашылғаннан кейін дауыстарды санау кезінде УСК әрбір түрдегі бюллетеньдердің саны бойынша (әрбір сайлау бойынша жеке) мыналарды анықтайды:

1. дауыс беруге қатысқан сайлаушылардың жалпы саны, оның ішінде:
 - дауыс беру құқығына арналған есептен шығару куәліктері бойынша дауыс берген сайлаушыларды;
 - есептен шығару куәліктері бойынша дауыс берген сайлаушылардың саны бюллетеньнің әрбір түрі (түсі) бойынша жеке анықталады: бюллетеньмен бірдей түсті куәліктер есепке алынады, ал сайлаушы тек оған бюллетень берілген түрлер бойынша ғана есептеледі.
 - дауыс беру үй-жайынан тыс жерде дауыс берген сайлаушыларды;
2. партиялық тізімдер бойынша бюллетеньде партиялық тізімді ұсынған әрбір саяси партияға берілген дауыстар санын;
3. бірмандаттық сайлау округі бойынша бюллетеньде әрбір кандидатқа берілген дауыстар санын
4. әрбір сайлау түрі бойынша «Бәріне қарсы» бюллетеньдерінің саны;
5. әрбір сайлау түрі бойынша жарамсыз деп танылған бюллетеньдер саны;
6. учаскелік сайлау комиссиясы алған бюллетеньдер саны;
7. жойылған бюллетеньдер саны.

Дауыс беруге арналған жәшіктерден алынған бюллетеньдердің саны сайлаушылар тізімдерінің және дауыс беруге арналған үй-жайдан тыс жерде дауыс беру туралы өтініштердің негізінде берілген бюллетеньдер санынан асып кеткен жағдайда, сайлау комиссиясының әрбір мүшесі берген бюллетеньдер саны анықталады.

Заңнамада дауыстарды **қайта санау мүмкіндігі көзделген**. Учаскелік сайлау комиссиясы **сенім білдірілген адамның жазбаша нысанда берілген арызы бойынша** дауыстарды қайта санауды жүргізеді. Сенім білдірілген адамның талабы бойынша дауыстарды қайта санау **бір рет қана** жүргізіледі және оның мерзімі негізгі санаумен қоса есептегенде жиынтық түрде **он екі сағаттан аспауға тиіс**.

5. Сайлау комиссиясының қорытынды отырысын өткізу

Сайлау учаскесі бойынша дауыс беру қорытындылары учаскелік сайлау комиссиясының отырысында сайлауды байқауды жүзеге асыратын тұлғалардың қатысуымен белгіленеді.

Дауыстарды санау нәтижелері сайлау комиссиясының отырысында қаралып, хаттамаға енгізіледі. Хаттамаға сайлау комиссиясының төрағасы мен мүшелері қол қояды. Сайлау комиссиясының төрағасы болмаған жағдайда хаттамаға оның орнына сайлау комиссиясы төрағасының орынбасары немесе хатшысы қол қояды.

Хаттама әрбір сайлау түрі бойынша жеке жасалады. Хаттаманы толтыруға, оған қол қоюға, оның көшірмесін іліп қоюға және көшірмелерін беруге қойылатын талаптар әрбір хаттамаға қолданылады. Әрбір хаттамада сайлаудың түрі мен округі көрсетіледі; әртүрлі түрдегі хаттамалардағы деректер (бюллетень алған және дауыс беруге қатысқан сайлаушылардың саны – есептен шығару куәліктеріне байланысты) өзгеше болуы мүмкін.

Дауыс беру нәтижелері туралы хаттаманы қарындашпен және түрлі-түсті сиямен толтыруға, сондай-ақ оған қандай да бір түзетулер енгізуге жол берілмейді. Бұл ретте дауыс беру нәтижелерінің сандық мәндері жазбаша қайталануға тиіс.

Хаттаманың көшірмесі учаске үй-жайында жалпы жұрттың танысуы үшін арнайы белгіленген орынға **дереу ілінеді** және **екі күн ішінде** сонда болады.

Дауыстарды санау кезінде дауыс беруге арналған үй-жайға **қатысқан адамның қалауы бойынша** оған комиссия төрағасы мен хатшысының қолдары қойылып, УСК мөрімен куәландырылған **хаттаманың көшірмесі беріледі**.

6. Сайлау құжаттарын қаптау және жоғары тұрған комиссияға жеткізу

Хаттамалар ресімделгеннен кейін учаскелік сайлау комиссиясы белгіленген тәртіппен сайлау бюллетендері және басқа да сайлау құжаттамасы буып-түйіледі.

Сайлаудың әрбір түрі бойынша бюллетеньдер тиісті санаттар бойынша жеке сұрыпталып, буып-түйіледі. **Оларға саяси партиялар бойынша, бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша кандидаттар бойынша, жарамсыз бюллетеньдер және «Барлығына қарсы» деген белгісі бар бюллетеньдер жатады.** Әртүрлі түстегі бюллетеньдер жеке бумаланады; пакетте сайлау түрі, бюллетеньнің түсі және учаскенің нөмірі көрсетіледі.

Сонымен қатар жарамсыз бюллетеньдер мен «Бөріне қарсы» деген жолда белгісі бар бюллетеньдер жеке-жеке қатталып жиналады. Әрбір пакет мөрленеді, төраға мен хатшының қолдарымен және УСК мөрімен расталады. Жоғарыда көрсетілген құжаттар салынған пакеттер байланады қапқа, қорапқа салынады және мөрленеді.

УСК құжаттарды тиісті сайлау комиссиясына (сайлау түріне қарай аудандық, қалалық, қаладағы аудандық немесе округтік сайлау комиссиясына) дереу жеткізеді:

- дауыс беру нәтижелері туралы хаттамаларды (сайлаудың әрбір түрі бойынша);
- тиісті тәртіппен буып-түйілген сайлау бюллетеньдерін;
- есептен шығару куәліктері мен сайлаушылардың дауыс беру күні тізімге енгізілуіне негіз болған өзге де құжаттар қоса тіркелген, буып-түйілген сайлаушылар тізімін; Қабылданған есептен шығару куәліктері бюллетеньдердің түсіне сәйкес түстері бойынша (яғни сайлау түрлері бойынша) жеке бумаланады.
- сайлау күні дауыс беру үй-жайында болған байқаушылар, сенім білдірілген адамдар және бұқаралық ақпарат құралдары өкілдері туралы мәліметтерді;
- учаскелік сайлау комиссиясында жеке және заңды тұлғалардың өтініштерін қарау туралы мәліметтерді.

Хаттамаларды учаскеден жоғары тұрған комиссияларға беру

Тиісті жоғары тұрған сайлау комиссиясы учаскелік сайлау комиссияларының хаттамаларында қателерді, сәйкессіздіктерді анықтаған болса, сондай-ақ дауысты есептеудің дұрыстығына күмәнданатын болса, бұл комиссия тиісті учаскелік сайлау комиссиясының сайлаушылардың дауыстарын **қайта санауы туралы шешім** қабылдауға құқылы.

Сайлаушылардың дауысын қайта санау жоғары тұрған сайлау комиссиясы мүшесінің және дауыстардың дұрыс саналмағандығы фактілерін табыс еткен өтініш берушілердің қатысуымен жүргізіледі.

Сайлау комиссиясы шешімінің негізінде жүзеге асырылатын дауыстарды қайта санау сайлау қорытындылары ресми жарияланғанға дейін жүргізілуге тиіс.

2.4.1. ДАУЫСТАРДЫ САНАУ КЕЗІНДЕГІ ЖӘНЕ ОКРУГ БОЙЫНША ДАУЫС БЕРУ НӘТИЖЕЛЕРІН АНЫҚТАУДАҒЫ ОКРУГТІК САЙЛАУ КОМИССИЯСЫНЫҢ ІС-ҚИМЫЛ ТӘРТІБІ

Округтік сайлау комиссиясы барлық УСК хаттамаларын қабылдайды, тексереді, округ бойынша дауыс беру нәтижелері туралы хаттама жасайды. Онда: дауыс беруге қатысқан сайлаушылардың жалпы саны; әрбір кандидат үшін берілген дауыстар саны; «Барлығына қарсы» белгісі қойылған бюллетеньдер саны; жарамсыз бюллетеньдер саны көрсетіледі. Хаттамаға округтік сайлау комиссиясы төрағасы мен мүшелері, төраға болмаған жағдайда – төрағаның орынбасары немесе хатшы қол қояды. Мәліметтер тізбесі ОСК бекіткен хаттама нысанымен айқындалады.

Округ бойынша дауыс беру нәтижелері туралы хаттаманың көшірмесі жалпыжұрттың танысуы үшін округтік сайлау учаскесінің үй-жайындағы **дереу ілінеді** және **үй-жайда үш күн бойы** тұрады. Дауыстарды санау кезінде қатысқан адамның тілегі бойынша оған комиссия төрағасы мен хатшысының қолдары қойылып, сайлау комиссиясының мөрімен куәландырылған хаттаманың көшірмесі беріледі.

Округтік сайлау комиссиясы округ бойынша хаттаманы тиісті АСК-на береді.

2.5. САЙЛАУ ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫН АНЫҚТАУ ЖӘНЕ ЖАРИЯЛАУ

Мәслихаттар депутаттарын сайлау қорытындыларын анықтау

Мәслихат депутаттары сайлауының қорытындыларын тиісті аумақтық сайлау комиссиялары сайлау өткізілген күннен бастап бес күн мерзімнен кешіктірмей анықтайды.

Сайлау қорытындыларын сайлау комиссиясының төрағасы мен мүшелері қол қоятын хаттамаға енгізіледі. Комиссия төрағасы болмаған жағдайда оның орнына хаттамаға комиссия төрағасының орынбасары немесе хатшысы қол қояды.

Сайлау қорытындыларын белгілеу кезінде аумақтық сайлау комиссиясы төмендегі сайлау комиссияларының хаттамалары негізінде дауыс беру нәтижелерін белгілейді және белгіленген сайлау жүйесіне сәйкес сайланған депутаттарды анықтайды.

Аудандық, қалалық сайлау комиссиялары дауыс беру нәтижелері бойынша округтік сайлау комиссияларының хаттамалары негізінде сайлау күнінен бастап екі күн мерзімнен кешіктірмей **аудандық және қалалық мәслихаттар депутаттарын сайлаудың дауыс беру нәтижелерін** анықтайды.

Аудандық, қалалық, қаладағы аудандық, округтік сайлау комиссиялары **астана, облыстар, республикалық маңызы бар қалалар** мәслихаттарының депутаттарын сайлау барысында **дауыс беру нәтижелері бойынша учаскелік сайлау комиссияларының хаттамаларын жоғары тұрған сайлау комиссияларына дереу** жібереді.

Астананың, облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың сайлау комиссиялары көрсетілген хаттамалар негізінде сайлау күнінен бастап **екі күннен аспайтын мерзімде** астана, облыстар, республикалық маңызы бар қалалар мәслихаттарының депутаттарын сайлаудың дауыс беру нәтижелерін анықтайды.

Партиялық тізімдер бойынша және бір мәслихаттың бірмандаттық округтері бойынша нәтижелер бюллетеньнің әрбір түрі бойынша бөлек анықталады; сайлаудың әртүрлі деңгейлері бойынша (облыс және аудан/қала) нәтижелерді әртүрлі комиссиялар – тиісті сайлау деңгейіне қарай анықтайды.

Заңдағы
новелла

Егер дауыс беру барысында немесе дауыстарды санау не дауыс беру нәтижелерін айқындау кезінде учаскеде Конституциялық заңды бұзу орын алса, аумақтық сайлау комиссиясы мәслихат депутаттарын сайлау қорытындыларын анықтау кезінде жекелеген сайлау учаскелеріндегі сайлауды өткізуді тиісті төмен тұрған сайлау комиссиясының ұсынуы бойынша жарамсыз деп тануы мүмкін.

Мәслихаттар депутаттарын сайлау қорытындыларын жариялау

Мәслихаттар депутаттарын сайлау қорытындылары туралы хабарды тиісті аумақтық сайлау комиссиясы сайлау өткізілген күннен бастап жеті күннен кешіктірмей жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарында жариялайды.

Партиялық тізімдер бойынша дауыс беру қорытындылары бойынша депутаттық мандаттарды бөлу тәртібі

Астана, облыстар және республикалық маңызы бар қалалар мәслихаттарының депутаттарын сайлау кезінде, аралас сайлау жүйесі қолданылатын жағдайда, дауыс берудің қорытындылары бойынша депутаттық мандаттарды партиялық тізімдер бойынша бөлу жүзеге асырылады. Бұл ретте депутаттардың жартысы партиялық тізімдер бойынша, ал екінші жартысы бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша сайланады. Мандаттар саны тақ болған кезде қосымша бір мандат бірмандаттық аумақтық сайлау округі бойынша сайланады. Аудандар мен облыстық маңызы бар қалаларда мәслихаттардың депутаттары тек бірмандаттық аумақтық сайлау округтері бойынша сайланады.

Тиісті аумақтық сайлау комиссиясы дауыс беруге қатысқан сайлаушылар дауысының 5 және одан да көп пайызын алған әрбір партиялық тізім үшін тиісті әкімшілік-аумақтық бірлік бойынша берілген сайлаушылар дауысының жиынтығын есептеп шығарады. 5% кедергіні еңсерген саяси партиялар үшін берілген сайлаушылар дауысының жиынтығы таратылатын депутаттық мандаттар санына бөлінеді. Алынған нәтиже алғашқы сайлау бөлінді саны (квота) болып табылады.

Егер дауыс беруге қатысқан сайлаушылар дауысының 5% тек қана бір саяси партия алса, онда депутаттық мандаттарды бөлуге көрсетілген саяси партияның тізімі, сондай-ақ дауыс беруге қатысқан сайлаушылар дауысының келесі көп санын жинаған партияның партиялық тізімі жіберіледі.

Екі саяси партия үшін берілген сайлаушылар дауысының жиынтығы таратылатын депутаттық мандаттар санына бөлінеді. Алынған нәтиже алғашқы сайлау бөлінді саны (квота) болып табылады.

Депутаттық мандаттарды бөлуге қатысатын әрбір партиялық тізім алған дауыстардың саны алғашқы сайлау бөлінді санына бөлінеді.

5% кедергіні еңсермеген мандаттарды бөлуге қатысатын партияның тізімі алған дауыстардың саны алғашқы сайлау бөлінді санына бөлінеді және 0,7 түзету коэффициентіне көбейтіледі.

Санды бөлу нәтижесінде алынған тұтас бөлік партиялық тізімді қалыптастырған тиісті саяси партия алатын депутаттық мандаттар саны болып табылады.

5% кедергіні еңсермеген және мандаттарды бөлуге қатысатын саяси партия кемінде бір мандат алады.

Жүргізілген әрекеттерден кейін бөлінбеген мандаттар қалса, оларды қайта бөлу жүргізіледі. Бөлінбеген мандаттар бөлудің нәтижесінде алынған санның ең көп бөлшектенген бөлігіне (қалдығына) ие болған партиялық тізімдерге бір-бірден беріледі. Ең көп қалдық тең болған кезде бұрын тіркелген партиялық тізімге артықшылық беріледі.

Мандаттарды бөлу кезінде бөлінбеген мандаттар дауыс беру қорытындылары бойынша 5% кедергіні еңсерген партиялық тізімге беріледі.

Депутаттық мандаттарды бөлу кезектілігін саяси партияның тиісті филиалының (өкілдігінің) басшы органы партиялық тізімге енгізілген кандидаттардың арасынан сайлау қорытындылары жарияланған күннен бастап бес күннен кешіктірмей айқындайды.

Депутат мерзімінен бұрын шығып қалған жағдайда оның мандаты тиісті аумақтық сайлау комиссиясының қаулысымен партиялық тізімге енгізілген кандидаттардың арасынан саяси партияның тиісті филиалының (өкілдігінің) басшы органы айқындайтын келесі кандидатқа беріледі.

Егер тиісті партиялық тізімде кандидаттар қалмаса, мандат мәслихат депутаттарының келесі сайлауына дейін бос қалады.

Мәслихаттар депутаттарын сайлау қорытындылары туралы хабарды тиісті аумақтық сайлау комиссиялары сайлау өткізілген күннен бастап **жеті күннен кешіктірмей** жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарында жариялайды.

Тиісті сайлау комиссияларының хабарламаларындағы деректер сайлау округтері бойынша ұсынылады.

Тиісті аумақтық сайлау комиссиясы аудандық (қалалық), округтік сайлау комиссиясының ұсынуы немесе азаматтардың өтініштері бойынша, егер сайлау барысында немесе дауыстарды санау не сайлау нәтижелерін анықтау кезінде Конституциялық заңды бұзушылық орын алса, мәслихат депутаттарын сайлауды жарамсыз деп тани алады және мәслихат депутаттарын тіркеуден бас тарта алады. Бұл ретте аумақтық сайлау комиссиясының осы шешіміне қабылданған күнінен бастап он күн ішінде партиялық тізімді ұсынған саяси партия, бірмандаттық аумақтық сайлау округі бойынша кандидаттарды ұсынған саяси партия, қоғамдық бірлестік және кандидаттың өзі сотқа шағым жасай алады, сот он күн мерзімде шешім қабылдайды.